

Interviu su Jimu Jarmuschu — p. 3

Žaidimai druskos kauliukais — p. 7

Palanga iš velnio rato — p. 11

Atgimę „Šiaurės katinai“ — p. 12

Kodėl Lietuvoje nebesinori gyventi

DAINIUS RAZAUSKAS

Liežuvis sunkiai verčiasi taip sakyti – „Lietuvoje nebesinori gyventi“, nes čia mano namai, mano tėviškė ir mano Tėvynė. Ir vis dėlto šitoks jausmas tolydžio stiprėja, todėl stačiai būtina į jį atgręžti akis. Nenusigręžti nuo šito jausmo, nebėgti nuo jo mintimis – kad netektų bėgti kūnu.

Iškart reikia atkreipti dėmesį, kad į šį klausimą yra susilieję – arba, tiksliau, iš jo išsišakoja – du Lietuvai itin skaudūs klausimai: „Kodėl nesinori gyventi?“ ir „Kodėl norisi gyventi ne Lietuvoje?“ Dvi mūsų opos – savižudybė ir emigracija. Jei neišsižadi Lietuvos, prarandi norą gyventi; jei tavo noras gyventi stipresnis, esi priverstas išsižadėti Lietuvos. Tarsi „Lietuva“ ir „gyvenimas“ būtų nebesuderinami.

Šiaip jau „nenoras gyventi“, giliau pažvelgus, yra netiesa. Tokio dalyko kaip grynas „nenoras gyventi“ iš esmės nėra: už jo slypi galbūt nesuvoktas, neišreikštas „nenoras gyventi *taip*“, vadinasi, noras, galbūt didelis noras gyventi *kitaip*, toks didelis, kad *šitaip* gyventi darosi nebeįmanoma. Kai žmogus pasijunta nebegalintis gyventi *šitaip*, tačiau *kitaip* gyventi nemato vilties, jam ir pasirodo, kad jis „nebesinori gyventi“. O jeigu *šitaip* žmogus susieja su *čia* arba pakeičia į *čia*, tai atsiranda viltis, kad galbūt *kitaip* gyventi galima *kitur*. Taigi šitas emigranto *kitur* – „ne Lietuvoje“ – iš esmės nėra geografinė nuoroda. *Kitur* iš esmės tereiškia *kitaip*.

Kaipgi mes *šitaip* nusigyvenome, kad išvis darosi nebeįmanoma gyventi? Ir kaipgi *kitaip* mums gyventi *čia*, kad nereikėtų viltis gyventi *kitur* arba net išvis nebegyventi?

Kiekvienu atveju tai labai asmenišką klausimą. Nes visi skaudūs, opūs klausimai yra labai asmeniškai – net kai jie ima sudaryti statistines daugumas. Kita vertus, kiekvienas asmeniškumas, pakankamai giliai pažvelgus, remiasi žmogiškosiomis bendrybėmis – viena arba kita visiems labai gerai žinoma, tik kiekvieno savaip patiriama bendražmogiška būseną.

Todėl ir apibendrinimus aš darysiu iš asmeninės patirties. Tiesą sakant, kaip ir kiekvienas, nes kitos patirties, be savo asmeninės, neturi niekas iš mūsų, net jei labai apeliuoja į „kitus“.

Kas bent kartą gyvenime yra gavęs į galvą, tas gal pastebėjo, kad pati ta vieta, kur taip nutiko, kurį laiką po to būna baisi: nors užpuolėk čia seniai nė kvapo, ją vis norisi aplenkti, o jeigu vis dėlto įsidrąsini eiti tiesiai, tai viduje visas nejučia ištempė, susitelki, tarsi pasiruoštum aną išgyvenimą pakartoti. Ir svarbiausia tokiu atveju netgi ne tai, kiek iš tavęs atėmė, ne tai, kaip skaudžiai sužeidė ar net sužalojo, o tai, kad parodė, jog tu – niekas, tuščia vieta. Ypač jeigu tai niekam nerūpi; arba jeigu kas nors matė ir dargi šaipėsi; arba jeigu tavo užpuolikai tebevaikšto nepakaltinami ir patys šaiposi iš tavęs, ir tuomet visi aplinkiniai, visas pasaulis nejučia darosi jų bendrininkas, o tu tiesiog nebejauti teisės būti.

Ir priešingai: stiprus teigiamas išpūdis irgi savaime suauga su vieta, kurioje jį patyrei, kuriam laikui nuspalvina ją savo spalva arba įkvepina savo kvapu. Pavyzdžiui, jeigu užpultas apsigynei (o juolab apgynei kita!) ar bent neišsigandai, neištižai, nepasidavei, o drąsiai kovojai, net jei ir nepavyko nugalėti. Tuomet toje vietoje visuomet prisimeni, kad nesi bails, ir joje dar kurį laiką vis sugrįžta gaivinantis vidinės tvirtybės patyrimas. Ir jokios žaizdos tąsyk nė motais. O jei dar užpuolikai buvo sučiupti ir parklupdyti, priversti prieš tave mekenti, tai supranti, kad jie tik pavieniai vargšai nevykėliai, o tu – petys petin su kaimynais, tautiečiais, piliečiais, visais dorais pasaulio žmonėmis – nieko nebijai ir gali kalnus nuversti.

Kartais užtenka net visiškos smulkmenos: pavyzdžiui, ten, kur atsitiktinai radai pinigėlių, nejučia norisi paieškoti dar. Tarsi toje vietoje pinigėliai augtų kaip grybai! Galų gale tuo remiasi visos pasaulio šventos vietos: vieta, kur kaž-

kam regėjime pasirodė Marija, išpuošiamą ir visaip pagerbiama, ten einama melstis; vietos, kuriose mokė ir kentėjo Jėzus Kristus, tampa kalvarijomis ir netgi „perkeliomos“; medis, po kuriuo iš pasaulio sapno nubudo Buda, tampa piligrimystės ašimi ir t. t., ir pan.

Tiek atskiro žmogaus, tiek bendruomenės, visuomenės, visos žmonijos gyvenimo erdvė nėra tiesinė, euklidinė mokyklinės geometrijos arba Newtono fizikos erdvė. Jeigu jau ją galima palyginti su geometrine erdve, tai veikiau su netiesine, neeuklidine, skirtingos masės kūnų iškraipyta, įgaubta, išlenkta Einsteino fizikos erdve. Tik gyvenimo erdveje masę atstoja patyrimas ir jo gyvenimiškoji prasmė.

Aspazija Surgailienė. Iliustracija Žemaitės pasakai „Kiškėliai“. 1963

Nors metafora ir čia tebegalioja: juk išgyvenimas gali būti „sunkus“ (taigi „didelės masės“), „gilus“ arba „lengvas“, „paviršutiniškas“. Panašiai stiprus *į-spūdis* stipriai *į-spaudžia* savo pėdsaką sielos erdvėje, įgaubia ją, palieka joje įdubą. O kadangi visi mus iš išorinio pasaulio pasiekę išpūdziai yra tiesiogiai susiję su to išorinio pasaulio vietomis, tai kiekviena iš jų, tų vietų, neišvengiamai susisieja su vienokiu ar kitokiu išpūdžiu mūsų sieloje, pradėdant visiškai menkais, vos tešvystelinčiais atmintyje ir baigiant lemtiniais, nuspalvinančiais, savaip pakreipiančiais visą gyvenimą.

Todėl visa mūsų gyvenimų aplinka yra tarsi „įelektrinta“ skirtingo ženklų (+ arba –) ir skirtingo stiprumo prasmių. Žmogaus gyvenimo aplinka visuomet „spinduliuoja“ vienokios arba kitokios prasmės bangą, gaidą, atitinkamą būties atspalvį, kuriuo jį norom nenorom „apšvitina“ – arba nušviesdama gyvenimą ir išgydydama nuo visų vėžių, arba, priešingai, nuodyte užnuodydama mirtinu radioaktyvumu.

Kitaip sakant, žmogaus gyvenimo *kaip* visuomet palieka pėdsaką *kur*, o *kur* savo ruožtu visuomet daugiau mažiau ryškiai spinduliuoja atitinkamą *kaip*.

Aš gimiau Vilniuje ir nuo 2,5 metų gyvenau Antakalnyje, o už lango per gatvę didžiąją dalį metų žydėjo, žaliavo ir paskui gražiai gelto obelių sodas, keistai išlikęs nepalietas socializmo statybų. Dabar jo nebėra – jo vietoje neteisėtai pastatytas leistiną aukštumą viršijantis šiuolaikinis daugiabutis. Ačiū Dievui, kad aš savo buvusiam name nebegyvenu ir pro savo buvusį langą į pasaulį nebežiūriu! Kitaip kasdien nuo ryto ligi vakaro prieš mano akis kyšotų priminimas, kad nei sodams, nei teisei – vadinasi, mūsų tarpusavio sutarimui ir pagarbai – čia vietos nebėra. Todėl mane – kiekvieną iš mūsų – galima nustumti, paminti, apspjauti ir nusijuokti. Ir nieko nepadarysi, tik gūrinsi pro šalį nuleidęs galvą.

Paskui kurį laiką esu gyvenęs pačiame Antakalnio gale, paskutiniame name, už kurio į šiaurę ir rytus jau driekėsi pievos ir šilai. Dabar jų ten nebėra – ten neteisėtai pastatytas dangoraižis, viršijantis visas išvaizduojamas leistino aukštumo ribas ir matomas bene iš viso Vilniaus. Taigi jis į visas puses, po visą Vilnių spinduliuoja vieną labai aiškų dalyką, plačiai visus švitina labai įtaigia mintimi: jūs esate niekas, jus galima nustumti, pervaziuoti ir apspjauti, o visos jūsų teisės ir teisybės – šikpopieris. Juolab kad tą patį spinduliuoja mūsų valdžios dangoraižiai Europos aikštėje, pamynę po pamatais visas viltis išsaugoti nepakartojamą Europos mastu Vilniaus kraštovaizdį.

Už kokio kilometro pusantrą nuo Antakalnio, šile, dabar priklausančiame Pavilnių regioniniam parkui, kitados buvo toks mūsų vadinamas Slalomo kalnas, kurį žino visi bent kiek vyresni Antakalnio gyventojai. Nuo jo nusileisti rogėmis vaikui reikėdė garbę ir pripažinimą, nusileisti slidėmis – paaugliui, daugelis ten ir bus išmokę slidinėti. Augesni, pažėgesni ten nešdavosi slalomo slides – anuomet dar retenybė. Vienu metu ten netgi buvo keltuvas, nors šiaip jaunam ir užlipti pakraščiu ne bėda. Tik savo kojomis užlipęs, sušilęs tai jau iškart žemyn nešoksi, todėl ant keliuko, ėjusio kalno viršumi, iš termosų būdavo geriama arbata, šnekučiuojama, snobai puikuodavosi rimtesnių markių slidėmis bei spalvingais slidinėjimo kostiumais. Kalnas buvo Antakalnio žiemos laisvalaikio centras, žinomas visame Vilniuje, savaitgalį čia nesitaręs galėjai ateiti ir susitikti būrį draugų ir pažįstamų, pasišnekėti. Čia virė gyvenimas, klegėjo vaikai, perspėjamai šūkavo mamos, spindėjo šypsenos, skambėjo juokas. Ačiū Dievui, turiu vieną kitą seną nuotrauką iš čia. Nes kalno nebėra. Jį „prichvatizavo“, užgrobė, perkasė ir apsitvėrė vietos gyventojas, kurio sklypo tvora seniau ėjo palei tą keliuką ant kalno ir niekam nekliudė. Dabar ir keliuko nebėra – ant jo stovi du neteisėti dviaukščiai mūrinukai. Ten dabar lengvai nė nebepraėsi. O ir nesinori, nes kiekvienąsyk šiaip ne taip prasėlinęs atšlaite patvoriais visuomet paskui kurį laiką nebegali pakelti galvos. Nes aiškiai supranti, kad esi niekas, kad tave galima pastumti, spjauti tau į veidą visiems matant, vidury dienos, ir nieko.

Mus galima pastumti, apspjauti vidury dienos, išsityčioti – ir nieko!

Galėčiau tokių „radiacijos šaltinių“, tokių „švyturių“ priminėti daug, perdėm daug. Tolstant nuo mano gyventų ir man brangiausių vietų, mane jie „švitina“ gal kiek silpniau, užtat stipriau kitus, gyvenusius ir tebegyvenančius jų pašonėje.

Apsidairykite aplink save, po visą Vilnių, po visą Lietuvą, po neapsakomo grožio mūsų ežerus, kalvas ir miškus. Ar girdite skaudžiai pažįstamą gaidą: mes esame niekas, šiukšlės, suglamžyti ir numesti šikpopieriai. Tu esi niekas, šiukšlė, suglamžytas ir numestas šikpopieris. Nebent spėjai pats sau vienas patyliukais ką pasigrobtį ir kitų sąskaita užsitverti. Nes šiukšlei nieko kito ir nelieka.

Ar visi gyvūnėliai lygūs?

Žinoma, ne. Tą kasdien matome. Vienokia varlės gyvybės kaina, kitokia – gandro. Ne tik mūsų galvose, bet ir įstatymuose taip užrašyta.

Žmogaus įkainiai, natūralu, aukščiausi.

2006 m. Rusijoje degančių miškų plotas buvo šešis kartus didesnis nei šiais metais. Bet degė taiga – ten, už Uralo, kur maža žmonių. Taip ir buvo sakoma – dideli miško gaisrai.

Šiais metais – jau stichinė nelaimė, katastrofa. Nors degančių miškų plotas šešis kartus mažesnis...

Štai taip ir skaičiuojame: kol gamtos žaidimai nepaliečia mūsų, tol – stichijų šėlsmas. O vos tik jis įsisuka į mūsų kiemą – jau nelaimė.

Prieš 15 tūkstančių metų ant Lietuvos dar gulėjo storiausi šiaurės besitraukiančio ledyno liežuviai. Šiandien šito nevadiname nei stichine nelaime, nei katastrofa. Turime paprastą žodį – ledynmetis. Mat žmonių čia dar arba visai nebuvo, arba jie tik užklysdavo. Jei tas ledynmetis būtų sugriovęs kokią nors žymią mūsų giminėje klestėjusią civilizaciją – vadintume kitaip: ledinė katastrofa.

Prieš kokius 500 metų ir centrinėje Rusijoje miškai galėjo degti kad ir kiaurus metus – ten dar buvo tik miškingos dykros. Tą patį galima pasakyti ir apie potvynius Pakistane, Kinijoje, Indijoje. Per lietingus sezonus tuose kraštuose upės tvino, tvinsta ir tvins, kartais smarkiau, kartais mažiau. Tai normalu. Bėda ta, kad tose vietose niekada nebuvo tiek žmonių kiek dabar. Gal ketvirtadalis, gal ir trečdalis žmonijos. Dalis jų priversti apsigyventi ten, kur nuo amžių niekas nenorėjo nuolat gyventi, nes buvo pavojinga. Bet dabar geresnės vietos užimtos, todėl milijonai glaudžiasi arčiau vandens: vis daugiau maisto negu dykumose.

Ir per gaisrus, ir per potvynius (net Nemuno deltoje) kasmet žūsta milijardai įvairiausių gyvūnėlių. Na ir kas? Nieko. Ta smulkioji biomasė paliekama gamtos malonei – ji pati kaip nors susitvarkys. Ir susitvarko. Gamtoje tvirti biomasės dydžio reguliavimo svertai.

Žmogiškajai biomasėi tos taisyklės negalioja. Nuo gana senų laikų. Jei laikysimės dieviškojo sumanymo – veistis ir daugintis, – ta žmogiškosios biomasės luobelė vis labiau plėsis po Žemę. Gerai žinome, kad jos negali sustabdyti nei karai, nei marai, nei visos Egipto nelaimės krūvon sudėtos.

Taip pat gerai žinome, kaip atrodo mažėliau chemijos gavęs apelsinas: iš pradžių pelėsio ant paviršiaus būna ne daug, bet grybelio sporos byra, pelėsio kailinukai plečiasi, auga ir, jei neišmesime, šilumoje po mėnesio rasime tik keistos košės krūvelę.

Pelėsio grybelio išsiviešpatavimas ir mirtis yra pačių įvairiausių biomasų paskutinis gyvavimo etapas. Na, mes Žemės nesuėsimė, ne mūsų dantims. Gamtai mes nė nerūpime. Ieškokite naftos, urano, jei patinka – gyvenkite po atominiais grybais. Žemė biomasės sukurs tiek, kiek leidžia jos vidaus šiluma ir Saulė. Ir dar kai kurie kiti dalykai, kurie nepriklauso nuo mūsų valios.

Tačiau visos kitos žūstančios ir atsirandančios biomasės yra tos nuolatinės tėkmės dalis, o žmogiškoji biomasė reikalauja sau išskirtinių teisių. Jei galėtų, civilinius ieškinius dėl padarytos žalos pateiktų debesiai, upei, ugniai, vėjui, žaibui. Tų ieškinių vis daugėtų, nes žmonijos luobelė, vykdydama dieviškąjį sumanymą, nuolat plėsis ir storės. O gamta savo žaidimų aikštelėje – Žemėje – kaip žaidė, taip ir žais gaisrą, cunamį, žemės drebėjimą ar susidūrimus su ko-

metomis, asteroidais (šiuo atveju atsirastų pašalinis, papildomas žaidėjas; ne bėda – taip jau būta, linksmybių tik padaugėdavo).

Žmonės – irgi papildomas žaidėjas. Tarkim, kad ir su savo technogeninėmis katastrofomis. Jos gali būti įdomios. Antai Rusijoje, nuo artėjančio gaisro gelbėdama branduolinią centrą, kariuomenė labai skubėdama iškasė aštuonių kilometrų ilgio plačiausius apkasus – lyg kitados per karą prie Maskvos. Ne juokai, degantis uranas – tai tau ne durpės galbas.

(Beje, BP inžinieriams reikėtų įteikti Nobelio premiją už tai, kad sugalvojo, kaip užkimšti sproguosį grėžinį Meksikos įlankos dugne. Juk naftos ir dujų gavybos platformomis brisime vis giliau, jų bus vis daugiau, todėl ir naujų sutrikimų gali pagausėti.)

Visa tai neišvengiama, todėl iš anksto reikia pagalvoti apie atskaitos taško vietą: kiek turi būti aukų, kad reiškinį galėtume pavadinti katastrofa? Ar reikia 200 tūkstančių kaip Haiti ar užteks ir tūkstančio sušlapusių sofų per potvynį Prancūzijoje, Vandėjos žemumose? Ar turi kokią nors reikšmę stichinės nelaimės geografinė padėtis, kai vertiname jos nuostolingumą, pražūtingumą ar poveikį mūsų vaizduotei?

Šiaip ar taip, dauguma tų stichinių ir technogeninių katastrofų jau virto realybės šou, kurio nekantriai laukiame prie televizorių ekranų. Žinoma, Dvyniams artimiausiu metu vargu ar kas prilygs, bet tikėtis galima.

ZENONAS BUTKEVIČIUS

Visi laiškai – žirafos

labas ryto kava.

o diena vis neateina.

jau net žmonės peronuose laukia ne traukinių bet jos. jos laukia skautai ir skinai kinai ir tofalarai hamletas ir ofelija miltinis ir fellinis smilgos ir skrobalai skrabalai ir daudytės o diena vis neateina.

žodžiai labas ryto kava užsikirto ties trečiaja a ir niekaip nepavyksta išmušti iš jos kad judėtų toliau garuotų nyktų po to ateitų diena. na niekaip nepasiseka išjudinti raidės skriemulių nes raidė a yra labai stipri ir diena vis neateina.

greičiau jau ateis baudelaire'as su rimbaud pakile iš šventųjų dulkių greičiau jau ateis faustas su margarita manau kad ateis net godot o jos dar nebus. diena dar nebus atėjus.

jei trečiąją a dabar apversčiau iš jos išsiliėtų ketvirtadalis ryto kavos gal tada juodi diržai imtų sukuti skriemulius laikrodžiuose sušvilptų rodyklės ateitų diena rimbaud su tuo anuo vėl virstų miltais o faustas su margarita švinu ir alavu bet gaila man kavos. laikau raidę pasukęs į save gerąją pusę diena vis neateina nes aš ir nežinau ką su ja veičiau. kam man dienos tokia kaina.

laikas apskritai nereikalingas dalykas mes niekad jo neturim nes nenorim turėti nereikalingų dalykų visi mūsų dalykai reikalingi nuo paltų iki pistacijų imtinai. o laikas ne. nes jo lyg nėra mes jo neturim jis atsiranda tiktai pradėtas matuoti kokiais nors mechanizmais tada jis juose įstringa kaip dabar toje raidėje. dabar žinau kodėl trečioji raidė a jį sulaikė. ji nori jį išmatuoti trumpam paversti apčiuopiamu duoti jam eterinį kūną ir lašą eterinio kraujo kad tą kūną suvalgytume ir kraują išgertume kartu su ryto kava.

o diena kažkur tyliai glūdi tarsi keatso tomely pamištas dobilas ir bijo pasirodyti nes jai dar neleista ji dar vaškinė net odė graikiškai vazai už ją gyvesnė.

tai ką veikti kai danguje pritraišyta stiklinių palei gatvę sunkios akmeninės akacijos tyli daudytės ir skrabalai ofelija niekaip neišplaukia iš sero j e millais drobės visur neįmanomai tylu vos girdisi kaip bacho fleita gieda apie mirtį kaip apie pavasarį ramiai. o juk žmogaus prakeikimas yra – veikti. ir to žmogaus jokia trečioji a nesustabdys jis gimęs veikti tad ateik žmogau veikim kartu.

štai tu man rašei apie savo namus aš tau parašysiu apie savo. prisislink arčiau tik ne per arti kad neišmuštum trečiosios a man iš lūpų.

Brigitte Bardot ant fortepijono

va žiūrėk mano palėpė gerai žiūrėk nes ji veikia nežiūrima ji kaip stiklas pro kurį regiu visą pasaulį neregėdamas paties stiklo. tai čia be pasaulio daugiau nieko nėra nes daugiau nieko man nereikia. naktimis čia kartais ateina lordas b ir edgaras allanas ir ilgai nepasidalina šlepečių kadais padovanotų mano draugės ži. o kartais ateina ir rimbaud su tuo antruoju jie ligi ryto rūko kaljaną ir groja liutniom kartais per ilgai nes kartais diena taip ir nepasirodo tad jie mirtinai prasiūko ir prasiūroja ir vėl subyra į miltus kaip kadaise mano virtas krabas. o kartais ateina hamletas faustas ir tos jų panos kurios visada stovi nematomojoje palėpės pusėje tad niekad jų ir nesu matęs nors žinau kad buvo.

šalia yra hipių laikų vonia į kurią panardintas vėl atgytų morrisonas o gal net ir maratas čia iš kristolinio čiaupo teka surūdijęs gyvybės vanduo jis čia nuolat teka nes gyvybės vandenį baugu užsukti tad jis liejasi kaip kokia liaudies daina jo čia jau visur pilna jei turėsi ką į jį nardinti būtinai atnešk. kartais į jį panardinu rimbaud ir to antrojo liutnias tai jos skamba net po vandeniu.

o nusileidus dramblio kaulo laiptais yra toks kitas kambarys į kurį kadais mėgdavo atvažiuoti ingres'as atsivežti oda trauktų odaliskų ir tapyti. taip į jas užsisposodavo kad nuolat nutapydavo per ilgus kairiųjų rankas neaišku kodėl būtent kairiųjų matyt tapydamas dešiniąsias dar nebūdavo toks užsisposokęs bet juk žinom kad jokia savikontrolė ilgai neištvers moters artumo jai tas artumas kaip kokie nuodai iš bonos sforzos žiedo. jis čia atvažiuodavo taip dažnai kad kambarys pamažu persismelkė iš pradžių jo dažų kvapo po to spalvų o galiausiai vaizdų ir dabar jis daugiau jo kūrinys negu mūsų. kartais nuo gyvenimo kambarys susidėvi tada pamerkiu tų abiejų liutnias į gyvybės vandenį ir kažkoku keistu būdu ingres'as išgirsta jas skambant ir žino kad jau laikas čia atvažiuoti ir viską pertapyti.

dar yra kambarys kur gyvena toks vaikas gabrielius sykiu su negyvu šunimi ir negyva meška. čia pas jį tai išskyrus etruskų vazas skitų auksą ir benino bronzą daugiau irgi nieko nerasi nes jam daugiau nieko nereikia išskyrus žinoma negyvą šunį ir negyvą mešką. prie sienos nuolat guli obuolys. jei vaikas nori išeiti jis tą obuolį prakanda ir sienoje atsiveria slaptos durys už kurių auga nesakysiu kas.

vaikas gabrielius yra sakęs jog senovėje žmonės buvo juodi ir balti. pamatė tai senose nuotraukose ir pamatė teisingai. jis nežino kad dar seniau žmonės buvo nematomi tik vėliau tapo juodi ir balti dar vėliau spalvoti o galiausiai skaitmeniniai. vienas mūsų kambarys priklauso juodiems ir baltiems žmonėms tie žmonės dienų dienas nieko kito neveikia tik be perstojo muša labai bjaurų pažiūrėti būgną.

o paskutinis kambarys visada buvo tuščias tai aš jį pripirkau fortepijonų kiek tilpo o tilpo penki. man patinka fortepijonai jie kažkokie liūdni ir ligoti kartą vaikas atidengs vieno klavišus ir nustebts kad juodi ir balti būna ne tik žmonės. kažkas sakė jog visi fortepijonai žydai o tai tavo kraujo žmonės todėl tu tikrai turi fortepijonų kraujo. vadinsiu šitą kambarį tavo kraujo kambariu.

užsiplepėjau čia su tavim pamišęs kad diena vis neateina. dabar jau žinau ką daryti kad ateitų neapverčiant raidės a. reikia sukeisti raides. štai:

labas ryto akva.

ha. matai. išsyk atėjo.

Kestutis Navakas

Ties „Kontrolės ribomis“

Su amerikiečių kino režisieriumi JIMU JARMUSCHU apie naujausią jo filmą „Kontrolės ribos“ (*The Limits of Control*) kalbasi rašytojas ir žurnalistas Erikas Morse'as

– Galvojau, kaip pradėti šį interviu ir užduoti jums kiek kitokių klausimų nei tie, kuriuos jau esate girdėjęs šimtus kartų. Mintimis vis grįždavau prie neseniai skaitytų antropologinių tekstų. Jūs tikriausiai žinote Jameso Cliffordo esė „Keliantis kultūros“ (Traveling Cultures)?

– Ne.

– Nieko prieš, jei šį tą iš jos paskaitysiu? Man atrodo, ji labai praverstų mūsų diskusijai.

– Žinoma.

– „Pradžioje – citata iš C. L. R. Jameso knygos „Už ribas“ (Beyond a Boundary): „Laikui bėgant senosios imperijos žlunga ir jų vietoje atsiranda naujos. Tik pasikeitus klasių santykiams suvokiame, kad svarbiausia yra ne daiktų savybės ir naudos principas, bet judėjimas; ne tai, kur tu esi ar ką tu turi, bet iš kur esi, kur eini ir kokių greičiu keliauji.“

„Arba pradėkime dar kartą nuo viešbučių: Josephas Conradas savo romane „Pergalė“ (Victory): „Gyvename amžiuje, kuriame nelyginant apdūję keliauninkai klaidžiojame tarp margų, rmties nepažįstančių viešbučių.“ Knygoje „Liūdnosios atogrąžos“ (Tristes Tropiques) Claude'as Lévi-Straussas prisimena naujo Brazilijos didmiesčio Gojanijos vidury 1937 metais stūksojusį neapbrėptą dydžio betoninį kubą. Jam tai buvo civilizacijos barbarybės simbolis, „tranzitinė, o ne gyvenamoji erdvė“. Viešbutis kaip stotis, oro uostas, liginė; trumpalaikių, atsitiktinių susidūrimų, prasilenkimo vieta.“

„Keliantis kultūros“ – ilga ir nuostabi esė, ir aš ją iškart prisiminiau, pamatęs jūsų naujausią filmą.

– Neblogai! Gražu.

– „Kontrolės ribos“ mane nuteikė būtent antropologiskai. Netgi tokiuose kinematografiniuose jūsų filmo atskaitos taškuose kaip „Point Blank“, „Samurajus“ (Le Samourai) ar „Kurmis“ (El Topo) dėmesio centre atsideria nepažįstamomis vietomis keliaujantys veikėjai, tarsi antropologai, tyrinėjantys egzotiškas vietas.

– Aha, aš dar pridėčiau ir „Alfaviilį“ (Alphaville). Aš nežinau jūsų cituoto veikalo, bet galbūt jūs žinote Alaino de Bottono knygą „Keliavimo menas“ (Art of Travel)?

– Ne. Kas tai?

– Be kitų, de Bottonas dar yra parašęs knygą „Kaip Proustas gali pakeisti tavo gyvenimą“ (How Proust Can Change Your Life). „Keliavimo menas“ – žavi knyga apie kelionių patirtį ir keliaujančiojo mąstymą. Chrisas Doyle'as [„Kontrolės ribų“ operatorius] ją man davė likus maždaug pusmečiui iki filmavimo pradžios. Joje galima rasti tikrai nuostabių dalykų. O jūsų cituotos esė aš nežinau, bet norėčiau paskaityti. „Liūdnosios atogrąžos“ ankstyvoje jaunystėje man buvo tikras topas. Neseniai aš ją vėl aptikau ir ketinu perskaityti iš naujo, nors jau keli mėnesiai vis neprisiruošiu. Prieš daugelį metų „Liūdnosios atogrąžos“ man buvo didžiulis atradimas.

– Visų jūsų filmų temos neatsiejamos nuo keliavimo būdų ir nepaprastų erdvių patyrimo. Kaip, jūsų akimis, pasikeitė keliavimas per dviejų kartų laikotarpį – tarp tokių 7-ojo dešimtmečio pabaigos filmų kaip „Point Blank“ ar „Samurajus“ ir 2009 metų „Kontrolės ribų“?

– Manau, jog tai psichologinio pobūdžio skirtumai. Anksčiau kelionė buvo kiek didesnis nuotykis, būta daugiau veiksmo. Šiais laikais kelionė, kai daugiau laiko praleidi laukdamas nei judėdamas, kelia susierzinimą. Ypač keliaujant lėktuvu, kuriuo skrendi lyg turistiniu „Greyhound“ autobusu. Įdomu tai, kad jaunystėje pirmą kartą skridamas į Europą oro uostuose mačiau išsipusčiusius žmones. Netgi 8-ajame dešimtmetyje. Kelionė būdavo didelis įvykis, kažkas ypatinga. O dabar tai tik kankynė, kėlimasis iš vieno taško į kitą, ir pats keliavimas atminty beveik nepalieka pėdsakų. Bet nežinau, ar tai taikytina keliavimui mašina, kai pats gali rinktis maršrutą. Aš pats, jei tik galiu, visada renkuosi kelionę automobiliu. Žinot, mėgstu išklysti iš kelio.

– Ši pasikeitusi situacija galbūt palygintina su tuo, kaip važiavimą automobiliu 6-ajame dešimtmetyje pakeitė valstijų magistralių tinklo atsiradimas. Važiavimo mašina, panašiai kaip skridimo lėktuvu, patirtis nuo tada buvo labiau atribota nuo gyvo sąlyčio su žmonėmis ir kultūra.

– Tiksliai pasakyta. Juokingas nutikimas: dalyvavau grupės „Boris“, kurios muzika skamba mūsų filme, pasirodyme. Grupės nariai – japonai, tad jų anglų kalba skurdoka. Jie užsiminė, kad iš Čikagos į Vakarų pakrantę važiavo furgonu. Kai užkulisuose paklausiau, ar įdomi buvo kelionė, vienas iš jų atsakė: „O, kelionė buvo tokia: važiavom furgonu; už lango – nieko, nieko, nieko, nieko, nieko, nieko. Tada – Uoliniai kalnai!“ Nieko sau apibendrinimas: „Uoliniai kalnai!“ Tai viskas, ką jie pamatė.

– Kaip įsivaizdavote „Kontrolės ribų“, pasižymintį futuristine, kosmopolitiška aura, ir ankstesnio filmo „Sulaužytos gėlės“ (Broken Flowers), kuriame daugiausia tyrinėjami Amerikos priemiesčiai ir uždaru tema, vietovaizdžius, jų skirtumus?

– Visi „Sulaužytų gėlių“ kraštovaizdžiai buvo kažin kuo labai panašūs. Kai žmonės klausdavo, kur jos nufilmuotos, filmavimo grupė juokais sakydavo: Vienodijoje. Tai buvo tartum bebruožė, vienoda Amerika. Tuo tarpu mus dominuosios ir „Kontrolės ribose“ užfiksuotos Ispanijos vietovės – be galo skirtingos. Pavyzdžiui, Madridas – nepaprastai įdomus didmiestis, tikra sostinė, nors mes akivaizdžiai vengėme turistų pamėgtų vietų. O Sevilija tokia nuostabi graži, kad bet kurioje jos vietoje pastatęs kamerą užfiksuosi dvasią jaudinančių dalykų. Į pabaigą filmui virstant savotišku vesternu, pagrindinis herojus keliauja Pietų Andalūzijos kalnais už Almerijos, t. y. tomis vietomis, kur buvo susukti visi „spagečių vesternai“, Sergio Leonės darbai ar tokie epiniai amerikiečių filmai kaip „Karalių karalius“ (King of Kings). „Kontrolės ribų“ pabaigoje pasirodantis kraštovaizdis man, galima sakyti, pažįstamas iš kitokio pobūdžio filmų. Ir tai labai skiriasi nuo „Sulaužytų gėlių“ vienodumo, neišraiškingos Amerikos. Ispanija tokia nevienalytė. Su besikeičiančiais gamtovaizdžiais. Važiudamas traukiniu gali išvysti alyvmedžių ir migdolų giraites, nuogų kalnynų vaizdus pietuose, šen bei ten išsimėčiusius pramoninius objektus. Tarp Madrido ir Sevilijos kursuoja puikus šaudyklinis traukinys, kelionė juo trunka vos 2 valandas 20 minučių. Nuostabūs vaizdai be perstojo keičia vienas kitą. Žodžiu, Ispanija su savo viena į kitą nepanašiomis vietovėmis mus patraukė dėl skirtingų priežasčių.

– Kaip manote, ar yra esminių skirtumų tarp to, kaip savo filmuose, tarkim, „Mistinis traukinys“ (Mystery Train) ar „Už įstatymo“ (Down by Law), įsivaizduojate Ameriką ir kaip įsivaizduojate Europą tokiuose filmuose kaip „Naktis žemėje“ (Night on Earth) ar „Kontrolės ribos“?

– Įdomus klausimas, į kurį nepavyks pateikti labai analitiško atsakymo, nes daugelis dalykų, pastūmėjusių mane į minėtuose filmuose vaizduojamas vietas, sunkiai apčiuopiami. Pavyzdžiui, kai rašiau scenarijų filmui „Už įstatymo“, kurio veiksmas vyksta Naujajame Orleane, aš pats nė karto nebuvau lankęsis tame mieste. Neblogai išmaniau Naujojo Orleano muzikinę istoriją, todėl į šį miestą mane nukreipė mano meilė jame skambėjusiai muzikai. Tas pats ir su „Mistiniu traukiniu“. Nebuvau buvęs Memfyje, scenarijų rašiau remdamasis vaizduote, kurią maitino mano žinios apie šio miesto muzikinę kultūrą. O nusigavus į šiuos miestus mano intuityvi reakcija buvo... na, dar prieš keliaudamas į Naująjį Orleaną žinojau, kad filmas bus nespaltotas. Taigi susiradome Naujajame Orleane vietų, kurios atliepė mano įsivaizdavimą. Su Memfiu – tas pats, tik „Mistinis traukinys“ spalvotas. Išvydus Memfį, buvo įdomu palyginti, kokią jo vaizdą buvau susikūręs mintyse ir kaip viskas atrodė tikrovėje.

Dar noriu šį tą pridurti apie keliones: kai nusigaunu į norimą vietovę, mėgstu joje pasimesti be žemėlapių, pasiduoti savo instinktyviems potraukiams. Tiesiog pramogai, tai nėra koks nors ruošimas filmavimui. Traukiu vizualiai man įdomių objektų kryptimi. O kai po valandos dvejų pavargstu, turiu sukti galvą, kaip, velniai rautų, parsirasti atgal. Be galo patinka šitaip klaidžioti vaikantis masinančių objektų ir nerūtinį žalio supratimo, kur eini. Kai filmavome „Negyvėlį“ (Dead Man), visur kur naršėme, ieškodami vietų, kurios primintų XIX amžiaus 8-ojo dešimtmečio Ameriką, kuria keliauja herojus. Bet kartu stengėmės vengti Anselio Adamso ar Johno Fordo vaizdams būdingo dramatismo. Sukome žvilgsnį nuo kalendorinių peizažų. Aptikdavome stulbinančiai nuostabių dalykų, bet, atsukę jiems nugaras, toliau ieškojome vietų, tinkančių mūsų filmo pasauliui.

– Kaip atsitiko, kad „Kontrolės riboms“ pasirinkote Ispaniją?

– „Kontrolės ribos“ galėjo būti nufilmuotos bet kur: Turkijoje, Meksikoje – daugybėje vietų. Pagrindiniai siužeto elementai dėl to nebūtų pakitę. Man sunku racionaliai paaiškinti, kodėl pasirinkau Ispaniją. Į šią šalį mane traukė specifiniai dalykai: jau pažįstamas apvalusis „Torres Blancas“ daugiaaukštis Madride, kuriame apsisotija pagrindinis filmo herojus, mano meilė Sevilijai (visą laiką troškiau kada nors joje kurti filmą), padūmavusiems Ispanijos pietų kraštovaizdžiams, kuriuose buvo filmuojami 6–8 dešimtmečių ispanų filmai. Regis, būtent šitie dalykai mane masino, ir taip veiksmo vieta tapo Ispanija. Žinoma, dėl to „Kontrolės ribose“ atsirado ispanų kultūros elementų: flamenko, tam tikro tipo Sevilijos maurų architektūros. Bet visų šių dalykų nebuvau iš anksto suplanavęs. Šiaip ar taip, kitaip nei Naujojo Orleano ar Memfio atvejais, kai scenarijus rašiau nė karto tuose miestuose nebuvęs, aš jau buvau pažįstamas su minėtomis Ispanijos vietovėmis. Mintyse turėjau labai konkrečius dalykus, kuriuos norėjau įtraukti į filmą.

– „Kontrolės ribose“ jūs, atrodo, akivaizdžiai žaidiate visa ispanišką vaizdų paletę. Pradedate nuo Madrido, kur susitelkia ties tuo ekscentrišku bokštu kaip pagrindine veiksmo vieta, ir pamažu pereinate prie vis horizontalesnių plotmių, kol galiausiai į filmo pabaigą persikeliate į dyku-

mą. Tai įdomus papildymas „plokščių“ ar pažemės vaizdinių planų, būdingų „Mistiniams traukiniui“ ir „Sulaužytoms gėlėms“ – filmams, fiksuojantiems išdrikusią Ameriką.

– Žinote filmą „Los Andželas vaidina save“ (Los Angeles Plays Itself)?

– Ne. Kas tai per filmas?

– Ak, turite būtina pažiūrėti šį fantastišką Thomo Anderseno darbą. Jis susuko šį nuostabų filmą prieš 2–3 metus, bet negalėjo išleisti, nes jis sudėtas iš kitų filmų ištraukų, kurioms nepajėgė išsirūpinti autorių teisių. „Los Andželas vaidina save“ galite gauti dvigubo DVD pavidalu. Kokių 4 valandų trukmės, bet nepakartojamas. Jame rodoma, kaip kinematografijoje keitėsi Los Andželas ir jo architektūra. Žiūrėjau šį išskirtinį filmą kokių tris kartus. Jums tikrai patiktų, nes jame nagrinėjama, kaip kokios nors vietos atmosfera veikia psichologiškai, estetiškai, filosofškai, politiškai. Būtinai susiraskit šį Thomo Anderseno filmą.

– Truputėlį primena eksperimentinį Pato O'Neillo filmą, susuktą viešbutyje „Ambassador“, prieš jį nugriaunant. O'Neillas ant įvairių juostų, kuriose užfiksuoti šio viešbučio fojė, numeriai, banketų salė, baseinas, „užklojo“ skaitmeninius žmonių atvaizdus. Atrodo kaip viešbučio vaiduokliai.

– Aha, esu skaitęs apie šį filmą, bet nemačiau.

– Tai tarsi vaizdinė viešbučio „Ambassador“ enciklopedija.

– Neblogai! Norėčiau pamatyti.

– Dar norėjau klausti apie sąsajas su Williamu S. Burroughsu. 8-ojo dešimtmečio viduryje parašyta Burroughso esė apie kontrolės sistemas taip pat vadinasi „Kontrolės ribos“, ir aš žinau, kad šis tekstas jums per visą karjerą darė milžinišką įtaką. Kiek svarbi ši esė suvokiant naujausią jūsų filmą?

– Na, pavadinimą rinkausi tokį, kuris man patiktų ir dar nurodytų Burroughsą. Pati Burroughso esė iš tiesų įdomi, bet joje išdėstytos žavios teorijos apie kalbą ir kontrolę jau pasenusios, nes informacija šiais laikais mus pasiekia visai kitais būdais. Bet man, sakyčiau, daug reikšmingesnės buvo Burroughso užrašų knygelės ir iškarpų albumai, kuriuos jis nuolat gamino. Burroughsas turėjo visą stirtą užrašų knygelėlių, sudarytų iš laikraščių bei žurnalų iškarpų ir jo paties parašytų žodžių. Jis visą laiką ieškojo atsitiktinių sutapimų. Tame pačiame teksto puslapyje aptikdavo iš pažiūros nesusijusių dalykų, kurie kažin kokiū būdu buvo dėlto atliepę vienas kitą. Nemoku tiksliau paaiškinti.

– Kalbate apie cut-up eksperimentus, kuriuos Burroughsas pasitelkdavo 7-ojo dešimtmečio pradžioje rašydamas savo romanas?

– Taip, nors jo užrašų knygetes tikrąja šio žodžio prasme sudarė vaizdų, žodžių iškarpos iš laikraščių. Visa cut-up metodo filosofija, atsitiktinumo ir aplinkybių nulemtų atskirų elementų sąsajų aptikimo idėja man išties labai svarbi konstruojant „Kontrolės ribas“. Burroughsas dažnai naudojosi ir senovės kinų „Permainų knyga“, kurios eilutės taip pat panašiai dėliojamos atsitiktinio pasirinkimo principu. Nežinau, ar esate girdėjęs, kad Brianas Eno turi tokį kortų rinkinį, kurį vadina „Netiesioginėmis strategijomis“ ir kuris labai primena „Permainų knyga“?

– Aha, girdėjau. Žinau, kad jos daro didelę įtaką jo kūrybiniam procesui.

– Beje, neseniai iš Eno kortų dėžutės ištraukiau kortą, kurioje buvo parašyta: „Išsižiūrėk į smulkiausias daiktus ir išdidink juos.“ Bet, grįžtant prie Burroughso, pati tokia nuostata man labai patraukli. Prancūzų poetai sambūrio „OuLiPo“ nariai (Raymond'as Queneau ir kiti) taip pat puoselėjo idėją kurti eilėraščius cut-up principu. Queneau turėjo pasidaręs tokią nuostabią knygą „Šimtas tūkstančių milijardų eilėraščių“ (Cent Mille Millions de Poèmes) – ją sudarantys popierines juosteles galėjai kombinuoti kaip nori ir šitaip sukurti milijonus eilėraščių. Šie dalykai buvo labai svarbūs mano filmo struktūrai, nes pačioje pradžioje aš turėjau 25 puslapių istoriją, tačiau nenorėjau rašyti tradicinio scenarijaus. Taigi ėmėmės darbo ir pradėjome lipdyti, į filmą įtraukdami filmuojant aptiktus dalykus. Šitai mus kažin kaip grąžina prie Burroughso, nes sumanymas viską išskaidyti ir aptikti tam tikrą tvarką iš pažiūros atsitiktinėje krūvoje mane labai intriguavo. Todėl visada džiaugiuosi, galėdamas pasiremti Burroughsu – jis, kaip ir visą laiką, buvo vienas didžiausių įkvėpimo šaltinių šiam filmui sukurti. Kuo daugiau Burroughso skaitau, tuo didesnis pranašas jis man atrodo.

– Nuostabu, kad paminėjote „OuLiPo“, nes esu įsitikinęs, kad jūs žinote Raymond'ą Rousselį. Jo veikalai apie keliones ir kalbą daug kuo panašūs.

– Visiškai. Tokios jo knygos kaip „Išpūdžiai iš Afrikos“ (Impressions of Africa) ar „Nauji Afrikos išpūdžiai“ (Nouvelle Impressions d'Afrique). Tiesą sakant, turiu aštuonių puslapių Rousselio tekstą, parašytą palindromo principu.

Kodėl Lietuvoje nebesinori gyventi

Atkelta iš p. 1

Neteisėtos statybos, deja, – ne vieninteliai tokie „tamsos švyturiai“, iškraipę ir sumaitoję mūsų gyvenimo erdvę, mūsų Tėvynę. Dar vienas ne mažiau pavojingas radioaktyvumo šaltinis (beje, glaudžiai susijęs su statybomis) – tai elgesys su gamta, pirmiausia su miškais, guotais ir net atskirais medžiais. Per pastaruosius penkiolika metų Antakalnyje išpjautų medžių kelmus galėčiau rodyti šimtais (dėl sodinukų reikėtų gerokai pasukti galvą...). Jau esu rašęs, kaip buvo nupjauti (paskui pasirodė – be menkiausio reikalo!) kaštonas ir topolis po mano langais („Prieš svetimvaldybę Vilniuje ir kitur“, *Šiaurės Atėnai*, 2007, Nr. 7). Nesėdėjau rankų sudėjęs, šokau laukan jų ginti, „ant pjūklų“, taip sakant, išgėriau deramą dozę darbininkų „mato“, atvyko policija, miesto valdžios atstovai. Mane „nukensmino“ saldžiais liežuviais, o medžius paskui vis tiek nupjovė. Tai dabar rytą vakarą pro virtuvės langą labai aiškiai matau, kad „esu niekas“. Gerai, kad nepasidaviau, grūmiausi, tai bent giliai širdy dar (naiviai?) tebesijaučiu gyvas...

Apsidairykite aplink save, po visą Vilnių, visą Lietuvą. Prisiminkite J. Basanavičiaus gatvę Palangoje ir pasakykite: argi mes ko verti? Argi mes ne tuščia vieta, kurią galima apspjauti, prišikti vidury dienos ir užleisti „bumčiką“?

O pastarųjų mėnesių, savaitių įvykiai: *ką reiškia* išpjauti visi šimtamečiai medžiai Mingėje? Galima be galo knaišiotis po interesus, teises ir atsakomybes, bet viena aišku: tai *reiškia*, kad jūs, (ne)gerbiami mingiečiai, esate niekas, tuščia vieta, šiukšlės – paspyrei ir nuėjai. O kartu su jumis – ir mes visi, tokie maži bėgikai lietuvičiai savo maži bėgime.

Na, o Sereikiškių parkas sostinėje, pačioje Lietuvos širdyje, Gedimino pilies papėdėje? Čia tai jau visai nebegali nesijuokti... Iš savęs. Iš visų mūsų „architektų“ ir „botanikų“, kurie iš esmės tesugeba padaryti vienai vieną dalyką: išpjauti medžius. Nieko daugiau. Visa kita anksčiau ar vėliau padaro neteisėtos statybos.

Nejučia mintys mane vėl parveda į kone gimtąjį mano Antakalnį, į jaukų vad. Spalvotųjų Šaltinių šilą pačiame jo gale, išvagotą vaizdingų raguvų, tarp Valakampių tilto ir abejotino teisėtumo vilų bei kotedžų (buvusios kuklios sovietinės šašlykinės „Briedis“ vietoje). Kas dar nebuvote čia, paskubėkite. Greit gali nelikti. Kadangi mes esame niekas. Pasinaudojai, išspaudei, kiek sugebėjai, išsunkei, tada išmetei, apspjovėi ir nuėjai.

Valdininkai emė vartoti iškalbingą terminą: „mažaverčiai medžiai“. Žinoma, jeigu neteisėtos statybos yra tokios „didžiavertės“, kad jų šiukštu pirštu paliesti negalima, tai kokie gi gali būti medžiai, jei ne „mažaverčiai“? Kaip ir žmonės.

Kartais dar priduriama, patikslinama: „uosialapiai“. Jūs skandinavams papasakokite, pasiūlykite išpjauti jų Pasaulio *uosį* Igdrasilą, o jo vietoje pastatyti lietuviškąją Pasaulio Neteisėtąją Statybą!

Šiaip mane stebina buvusiojo sovietų saugumo nerangumas. Jei manęs būtų paklausę, kaip palaužti lietuvių dvasią, ir jei aš būčiau norėjęs atsakyti, tai būčiau pasakęs štai ką: išpjaukit jiems visus medžius. Po langais, gatvėse, skveruose, visus guotus ir šilus aplink miestą. (Tai, beje, ne naujiena – jau XIX a. vidury Liudviko Adomo Jucevičiaus aprašytoji deivė Medžiojima, arba Medeina, sako: „Kirskit miškus; iškirsite miškus – nebus Lietuvos. Kirskit! Kirskit!“) Išpjaukit jiems visus medžius, ir jie palūš. Nes pasijus niekas, ir tada juos bus galima pastumti, apspjauti ir nueiti. Dabar jau nebėra ko slėpti – tai jau seniai ir sistemingai daroma. Ir mes jau beveik esame niekas, šiukšlės, į mus galima nusišnipšti, suglamžyti ir numesti patvorin.

Mes, kurie dar taip neseniai stovėjome susikibę už ran-

kų, petys petin ir nieko nebijojome, ir ištisos neteisėtos imperijos griuvo mums išsitiesus...

Lietuvoje nebesinori gyventi todėl, kad visa aplinka užteršta tokiomis, tarkime, „radioaktyviomis šiukšlėmis“, kurios taip stipriai iš visų pusių mus „švitina“, kad mes iš tikrųjų patys baigiame pavirsti šiukšlėmis. O kas šiukšle pavirsti nenori, yra priverstas arba gyventi ne Lietuvoje, arba Lietuvoje negyventi.

Tačiau išeitis yra. Išeitis yra visuomet, tik kitąsyk baisu ją pripažinti. Baisu į ją pažvelgti tiesiai, atviromis akimis.

Vienintelė išeitis yra nebebūti šiukšle. O tai reiškia nebusileisti, nebeapsiduoti. O kadangi greitos pergalės tikėtis sunku, tai reiškia gerokai gauti per galvą ir gal net iš pradžių būti viešai paniekintam. Bet jeigu nebusileidi, nebeapsiduodi, tai giliai širdyje tebesi gyvas. O jei tebesi gyvas čia, vadinas, *gyveni Lietuvoje*. Nes tai, regis, paskutinis likęs būdas ir *Lietuvoje*, ir *gyventi*.

Kaip tik dėl to toks reikšmingas tapo, tiek žmonių palai-kymo sulaukė amžinatilį Kedys. Protu suprantai, kad neteisėti veiksmai negali būti teisingi pagal apibrėžimą. Bet kai teisės Lietuvoje nebėra, tai širdis jame nejučia atpažįsta daug daugiau, nei jis ar kas kitas yra – paskutinę gyvenimo viltį ir kartu išsiilgtos naujos vidinės būsenos pirmąją kregždę: nenusileisti, nepasiduoti, grumtis ligi paskutinio kraujo lašo, mirtinai. Tarsi trileryje, kuriame vienas šaunus vaikas ištalžo visus priešus ir susprogdina ištisą neteisėtą naftos bendrovę, paengusią gamtą ir žmones. Gyvenimas – ne trileris, iškart čia gali ir nepavykti. Pagaliau ir herojus čia nebūtinai toks tyras ir taurus. Be to, čia kitąsyk paranku daugiau galvoti nei mojuoti kumščiais ar pyškinti iš didelių patrankų. Ir vis dėlto, jei vienąsyk išlėktų į orą koks neteisėtas dangoriažis ar bent kotedžas arba jei kas gerokai patrumptintų pirštus kokiame „medkirčiu“, tai vargu bau prisiversčiau ilgai verkti. Nes tai būtų žingsnis į šviesą ir teisingumą, santarvę ir pagarbą, atgaivą ir gyvenimą. O juk taip norisi *Lietuvoje gyventi!*

Ties „Kontrolės ribomis“

Atkelta iš p. 3

Aštuonių puslapių ilgio palindromas! Tas vyrukas nepakartojamas. Jo įtaka siurrealistams ir „OuLiPo“ buvo milžiniška. Rousselis buvo vienas pirmųjų, panaudojusių kūryboje žaidimo struktūrą. Pastaruoju metu buvau jį kiek primiršęs. Bet labai mėgstu.

– *Rousselis stovėjo literatūrinių pervartų smaigalyje, bet niekada nesinaudojo jokių meninių sambūrių, kad ir, pavyzdžiui, siurrealistų ar „OuLiPo“, užuovėja. Tikrų tikriausias paribiais besibastantis atskalūnas, ar ne?*

– Aha, savotiškas vienišas vilkas. Deja, jį sunku versti, nors Johnas Ashbery, manau, šiuo požiūriu neblogai pasidarbavo.

– *Girdėjau gandą, kad Ashbery išmoko prancūzų kalbą tik tam, kad galėtų skaityti ir versti Rousselį.*

– Tai bent! Dar viena sąsaja, kuri nebuvo atėjusi į galvą. Johnas Ashbery vertė ir romanus apie Fantomasą, kuriuos ekranizavo Louis Feuillade'as. Man atrodo, kad Fantomaso personažas man taip pat yra padaręs pasąmoninę įtaką.

– *Man visada atrodydavo, kad turėtų egzistuoti kokia nors slapta ruselstų draugija, – juk Rousselis tokia nepakartojama ir paslaptinga meno figūra. O jai vadovauti turėtų Johnas Ashcroftas...*

– Daktaras Freudas čia pasakytų! Turite omenyje Johną Ashbery.

– *Taip, būtent.*

– Pridėčiau dar Roną Padgettą. Jis – didelis Rousselio gerbėjas ir vertėjas, taip pat ir Pierre'o Reverdy, – aš palai-kau labai glaudžius ryšius su Niujorko mokyklos poetais. Jie visą gyvenimą man buvo kažkas tokio, mano mokytojai. Tarkim, Kennethas Kochas ir Davidas Shapiro. Todėl visus savo filmus stengiuosi pripildyti jų kūrinių dvasios – nežiūrėti pernelyg rimtai į save, kurti filmus kaip eilėraščius, kuriais kreipiamasi į vieną žmogų. Minėtieji poetai man buvo ištis labai svarbūs, supažindino su Rousseliu, Rimbada, Mallarmė ir t. t. Tarsi mano ugdytojai.

– *„Kontrolės ribose“ matome paslaptingus šifrus ir keistas, rituališkas scenas tarsi kokius didesnės konspiracijos ar slaptos draugijos ženklus. Girdėjau, kad esate įkūręs savo slaptą draugiją pavadinimu „Lee Marvino sūnūs“. Kaip manote, iš kur šis domėjimasis uždaru bendruomenių ar slaptų organizacijų fenomenu kyla? Kine galima atsekti masinantį šios temos tęstinumą. Į galvą ateina, tarkim, tokie filmai kaip „Plačiai užmerktos akys“ (Eyes Wide Shut).*

– Kurį aš be išlygų mėgstu. Daug kam jis nepatiko, bet

aš jį savaip interpretuoju. Manau, kad „Plačiai užmerktos akys“ iš esmės yra apie Scientologijos bažnyčią. Prisiminkim kad ir aktorių pasirinkimą. Tame filme, kurį Stanley Kubrickas atsisakė smulkiau komentuoti, mano galva, yra daugybė nuostabių dalykų. Gali mirt iš juoko, kad Jungtinėse Valstijose filmo plakatui buvo panaudotas ištis seksua-lus vaizdelis, tačiau lytiniai aktai pačiame filme, kurie buvo tik sąlygiškos scenos ir net nekvepėjo gašlumu, visi buvo užtušuoti. JAV kino pramonę simbolizuojantis veiksma-s – pasinaudosime, kad parduotume, o tada išcenzūruosime. Be to, man prie širdies, kad šio filmo pagrindas – Schnitzlerio kūrinys.

– *Taip, Arthuras Schnitzleris, regis, taip pat žavėjosi slaptomis draugijomis. Kiek jūsų domėjimasis tokio pobūdžio bendrijomis prisidėjo prie paslaptingų susitikimų ir šifruotų kalbų įtraukimo į „Kontrolės ribas“? Galbūt tai buvo būdas svarstyti politinės galios klausimus, o gal tiesiog kalbėti apie slaptas menininkų komunas, turinčias savo neafišuojamą istoriją?*

– Nepasakyčiau, kad omeny turėjau būtent šiuos dalykus, bet mane visą laiką nepaprastai domino už tokių susivieninimų kaip tamplierių ordinas, „Laisvieji masonai“ ar „Skull and Bones“ slypinti galia. Šiuolaikinės slaptosios tarnybos yra savotiškas jų palikimas. Kalbant apie meninę šio reikalo pusę, prisiminčiau Honoré de Balzaco „Trylikos istorija“ su šio autoriaus įsivaizduota slapta draugija ir Jacques'o Rivette'o pagal šį romaną sukurtą „Out 1“. Beje, aš pats – didelis tiek Rivette'o, tiek Balzaco gerbėjas. Bet, žiūrint plačiau, pagrindinė „Kontrolės ribų“ mintis – idėjos ir vaizduotė yra kur kas galingesnės nei už pinigų slypinti fizinė galia, negu policija ar karinė jėga. Pastarosios bejėgės prieš idėjų galią.

Grįžtant prie domėjimosi slaptomis draugijomis, tai pavyzdys galėtų būti Pitagoras, kuris maždaug 480 m. pr. Kr. įkūrė slaptą draugiją. Joje vyrai ir moterys buvo lygūs, į gyvūnus žiūrėta kaip į turinčius sielas, o patys nariai atliko neįtikėtinai daug mokslinių tyrimų. Pitagoras teigė, kad Žemė sukasi aplink Saulę, o ne atvirkščiai. Už tai Galilėjus ir Kopernikas buvo persekiojami ir kalinami, bet šią teoriją Pitagoras išvystė dar V a. pr. Kr. Be to, Pitagoras nustatė matematinius muzikos intervalus. Darė nuostabius dalykus. O tada jis ir visa jo bendruomenė buvo išskersti, siekiant užgniaužti jų skelbtas idėjas. Esu įsitikinęs, kad daug Pitagoro veikalų buvo sunaikinta, ir apie juos mes nieko nežinome. Ir vis dėlto daugybė Pitagoro idėjų gyvos ir šiandien, jo darbų nepavyko numarinti. Jo idėjos vis dar veikia mūsų mąstymą, mokslinę mintį, daug ką. Taigi kad ir kokia būtų fizinė jėga, vaizduotės galia už ją stipresnė. Gali įgrūsti žmogų į kalėjimą, gali atimti gyvybę, bet minties nesunai-kinsi.

Šiuo metu esame savotiškoje apokaliptinėje kryžkelėje, permąstome savo pasaulio suvokimą. Senoji pasaulėvoka atgyvenusi, norėdami išlikti turime apsvarstyti naujus mąstymo modelius. Internetas, genetiniai projektai, kamieninių ląstelių atauginimas – visi šie reiškiniai iš pagrindų keičia mūsų požiūrį į pasaulį. Jei nesikeisime patys, tai ir toliau leisime valdyti to paties raugo kraugeriams. Nežinau, galbūt jau per vėlu susizgribti. Bet aš ir vėl grįžtu prie minties, kad vaizduotė yra nepalyginti stipresnė už mums primestas galios formas. Ši tema, tikiu, neabejotinai skleidžiasi ir mūsų filme. Ir tai vienaip ar kitaip susiję tiek su tomis slaptomis organizacijomis, kurios egzistavo norėdamos išlaikyti savo fizinę galią, tiek su tomis draugijomis, kurios buvo priverstos, atsidavusios savo vaizduotei, slapta puoselėti jėgos struktūroms neįtinkančias idėjas.

– *Vadinas, turite tiek politinių, tiek estetinių interesų?*

– Pažiūrėkite į naujoviškus nacionalizmo, kuris valdo Valstybę ją skaldydamas ir kontroliuodamas, modelius ir naujausias terorizmo, besistengiančio nepaisyti suverenų valstybių, formas. Teroristinės grupuotės prisitaiko prie jau egzistuojančių kontrolės būdų. Žinoma, aš jų netoleruoju, tik atkreipiu dėmesį, kiek visi šie mano minėti dalykai gali būti stipresni už kolonijinį valdymo modelį, nuo kurio mes dar daugeliu aspektų esame priklausomi.

– *Bet išsivadavimo procesas sunkus ir keblus. Didėjanti priklausomybė nuo technologijų negarantuoja demokratizacijos ar utopijos įgyvendinimo. Ir ne visada užtikrina galios ar žinių skaidrumą. Iš tikrųjų neretai technologijos slepia ar komplikuoja labiau bauginančias kontroliavimo galimybes, argi ne?*

– Čia esama prieštaravimo, todėl aš nežinau, kaip atsakyti. Mano manymu, technologijos galų gale tėra įrankis. Svarbu, kaip juo naudosisi: kaip ginklu ar kaip kūrimo priemone? Man gražu, kaip šioje planetoje gyvuojančios kultūros bando save išskirti iš kitų tarpo, bet man gražu ir kai skirtingos kultūros susilieja, susipina pagimdydamos kažką naują. Man tai visados buvo galvosūkis. Pavyzdžiui, aš turiu daugybę draugų, kilusių iš Amerikos čiabuvių, ir žinau, kaip jie iš paskutiniųjų stengiasi išlaikyti savo kultūrinę tapatybę, atsispirti masinio naikinimo jėgoms. Bet, kita vertus, kai skirtingos kultūros susijungia, iš to išeina kas nors nepaprastai gražaus. Čia esama kažin kokio vidinio prieštaravimo. Nežinau: į žmonijos ir gyvybės ateitį šioje žemėje žiūriu ir optimistiškai, ir pesimistiškai.

Interviu „The Man in „Control“ 2009 metų gegužę buvo skelbtas savaitraščio „San Francisco Bay Guardian“ tinklalapyje (www.sfbg.com)

Vertė Andrius Patiomkinas

SIGITAS GEDA

Dainos, kurių išmokė motina

2007 metai

Apie pašaukimą

Teiginys, kuris nuolat beldžiamas mums į ausį: kiekvienas žmogus yra menininkas...

O vis dėlto! Net sovietiniais metais (1974) leistoje A. Strazdo poezijos knygoje radau kuklų poeto misijos apibrėžimą (V. Vanago):

„Pagaliau, kalbant apie A. Strazdo asmeninę ir gyvenimo odisėją, reikia nepamiršti jį buvus poetu, turėjus virš pilkos žmogaus ir kunigo kasdienybės pakylančių aspiracijų, ieškojus naujų išpūdžių bei pergyvenimų. Atrodo, jog savo pašaukimu ir gyvenimo tikslu jis laikė ne dvasininko misijas, o kūrybą, poeziją.“

Aš suprantu, kad pašaukimu gali būti spekuliuojama (o kuo ne?), betgi –

jei visi lietuvių menininkai, kurie šiandien yra klasika, nebūtų turėję aspiracijų, o tik – pilka masė?.. Yra juk tautų, kurios neturi net kuklios literatūros, dailės, muzikos... Ar neturėtume būti ambicingesni?

P. S. Parašiau šią repliką, nes ir man, ir į mane panašioms nuolat prikišamas egoizmas, puikybė, arogancija ir dar dešimtys nuodėmių.

Strazdas buvo pirmasis poetas Didžiojoje Lietuvoje ir – patyrė, kas yra jo tėvynė...

*Lietuvoj pikti žmonės
Netur prie sau malonės,
Netur mielaširdystės,
O labiausiai žmonystės.*

Išvertus į dabartinę kalbą, tai reikštų tam tikrą krašto praeitumą ir elementarų žmoniškumo praradimą.

Užmirškime mielaširdystę!

Šekspyras

Vakar „tiesiu taikymu“ nuvažiavęs į „Vagos“ knygyną antrame aukšte iš karto sugriebiau naują „The Sonets“ leidimą (jaunutė pardavėja sako: „Yra tik „Hamlet““).

Tai gi man sekasi, kas nors gal ir pasijuoks, bet labai norint knygos išlenda. Kaip grybai girioje iš samanų.

Išverčiau jau devynetą sonetų, kartais iš senų leidinių iškrenta mano jaunų dienų mėginimai versti... Draskau ir metu į šiukšliadėžę.

Yra tiesos, kad dideliems vertimams žmogus ruošiasi visą gyvenimą.

Jie irgi išlenda – glūdėje atminties dugne.

P. S. To leidinio privalumai – visų sonetų gale komentarai, kiekviena eilutė aiškinama ir komentuojama. Tai padeda nugalėti išankstinį vertėjo siaubą!

Interpretavimo laisvė

Jeigu jau taip, tai pirmuosius Šekspyro „Sonetus“ galima laikyti svarstymu apie pasirinkimą – dulkintis dėl malonumo ar dirbti vaikus?

Žmonės, nesikruškiti veltui, leiskite atžalas.

Žinoma, kad tai grožio, narcisizmo, seks. orientacijos, parazitavimo problemos. Jį gelbsti, kad viską moka taip subtiliai pateikti. Tai, kas slapta – rafinuotai paslepia. Ką nori, tą ir galvok! Paprastai taip elgiasi didelės kultūros. Aukštuomenės, dvaro, rūmų sukčiai, valdovai, pajacai, kekšiai.

Atradimai

Garsus chirurgas šiandien vėl prabilo apie baltymą, kuris neva „lemia meilę“. Žmogaus organizmas jį ima gaminti, tada žmogus „myli“, po 2 metų – liaujasi gaminti. *Kajuk!* Visa tai vėl žadina mintį, kad mokslas yra... prietarai. Juk užtektų kokių žolių, gaminančių tą baltymą, ar vaistų ir – žmonija mylėtų, mylėtų...

Netgi branduolinės bombos idėja, mano galva, tėra realizuotas prietaras. Sunaikinti, pakenkti, atsikeršyti.

Visi mokslo atradimai, tiesa, gerai, jeigu padeda žmogui, bet blogai, kai jie suabsoliutinami, skelbiami kaip galutinė tiesa.

Mes atradome!

Iš gyvenimo

Vienas mano senelis sušalo Baltarusijos snieguos, kitas – du kartus bėgo į Ameriką, grįžo ir mirė poteriaudamas.

Mano motina buvo beraštė, mano tėvą užaugino jo dėdė. Kai žmonės buvo suvaryti į kolchozus, tėvas dirbo brigadininku, nes mokėjo rašyti ir skaičiuoti geriau nei kiti.

Ką blogo jis galėjo padaryti dviejų ar trijų sodžių žmonėms? Nieko.

O gero galėjo padaryti ir padarė. Pavyzdžiui, vis pridėdavo darbdienių (reikėjo apskaičiuoti, kas, kiek ir ko padarė). Aš padėdavau jam užpildyti tas darbdienių knygeles ir matydavau, kiek kam pridedama.

Kai atėjo pensijų metas, brigadininkas turėdavo išrašyti pažymą apie darbo stažą. Tėvas išrašydavo didesnę. Be jokių kyšių.

Motina išaugino aštuonis vaikus. Taip mes užaugome ir išgyvenome. Į Sibirą neišvežė todėl, kad „daugiavaikė šeima“. Mokslus baigėme todėl, kad už mokslą nereikėjo mokėti.

Išgyventi... Dėl to tėvo „filosofija“ buvo: „Nekišk rankų tarp durų!“

Jis pats bandė kišti, bet ne sykį prispaudė. Aš irgi bandžiau – atsiėmiau savo dalį.

Numirti? Daug mūsiškių jau mirė. Aš irgi pusiau mirėsis. Mireliojantis.

Tai ko? Padaryti tai, ką esu sumanęs. Daugiau nieko.

Garbė? Miglos.

Pinigai? Migla.

Mano tikėjimas, ko gero, ekleziastiškas.

Prisiminimai –

iš teismo posėdžių. Graudžiausia, kad visi mano tyrėjai, kaltintojai ir teisėjai yra iš sovietinių... Kaip sakė ilgametis ambasadorius A. Dambrava, sugrįžęs iš Ispanijos:

– Sovietų valdžia į teisės mokslus priimdavo tik tuos, kurie stodami pasirašydavo bendradarbiavimo su KGB aktą...

Be to – nemokšos ir chamai, įsitikinę, kad visi rašytojai yra girtuokliai, pasileidėliai etc.

Antai vienas sukriošėlis, vograujantis dzūkų tarme – mano sūnui:

– O tėvas alimentus mokėjo?

– Mokėjo, – atsakė sūnus, – ir dar pridėdavo.

Bylos tyrėja, padariusi karjerą dievai žino kaip, netiktų net į Kalvarijų turgų. Tai šit kas mėsinėja mane po kaulėlių. Apie sugyvuolėjusius policajus nėr net kalbos. Gerai, kad kaulų nesulaužė.

Gerai, kad į Uteną neišvežė, gerai, kad N. Vilnioj ne patiemis kvailiausiems pakliuvau į nagą.

Tai, ko nesuprantu

Kodėl senuosiuose Šventraščio vertimuose vyriški vardai (Jona, Elija etc.) buvo, o paskui visur imta kabinti „s“ – Jonas, Elijas, Jeremijas...

Tarsi lietuviškų vardų, kurie baigiasi „a“, nebūtų? O ir kitose Šiaurės šalių kalbose.

Mūsų tarme netgi mano vardas be „s“ – Sigita, kirtis ant pirmo „i“. Tai, kad neturėjome vertimo į lietuvių senkalbę – jokia laimė (Bretkūno, o ir kiti vertimai dūlėjo rankraščiuose...). Antra vertus, Dievas ir pranašai, šventieji ir jų skelbiamos tiesos nuolat keičiasi – su žmonėmis ir pasauliu.

Šiuolaikiniai vertimai į anglų, vokiečių, prancūzų, raudami viešbučiuos, tokie pat striuki, perėję per visų kalbovų galvas, kaip ir mūsiškis.

Vėlyvą vakarą –

aš neturiu ką prarasti.

Treji metai pragaro, neviltingo darbo, apleisties, ligų ir grėsmės. Vienišumo. Kodėl turėčiau dar ko nors laukti, ko nors bijoti?

Migla.

Gruodžio 6, ketvirtadienis

Veidrodis Šekspyro sonetuose

Žmogui jis parodo jį patį. Gelmė, kurioje švyti nepakartojamas atšvaitas. Vienintelė galimybė suvokti, kad su tavimi jis gali ir dingti. Jeigu kada nors tavo vaikai nematys savęs tavyje – kaip veidrodžio stikle. Iš čia – senatvės šviesa.

Gudruoliai

Vienas iš jų suskirstė tautas į tris grupes:

1) tos, kur nepalieka žmogaus nelaimėj,

2) tos, kur abejingos arba šalinasi žmogaus, ištikto nelaimės,

3) tos, kur puola žmogų, ištiktą nelaimės.

Mano galva, vietoj „tauta“ čia geriau tiktų „žmonės“, nors žmonės (tikrieji) yra tik pirmi.

Marguerite Duras

Yra parašiusi pjesę „Meilės negali prisiminti“. Norėtu-me, bet negalima.

Pasakymas „Aš jį (ją) mylėjau“ tėra konstatavimas. Be-veik banalybė.

Šiaip sau

*Dabar jau nugrimsiu į gilų letargą.
Gavau paskutinę gyvenimo algą.
Gavau paskutinį atsakymą moters,
Dabar sukalbėsiu aš Viešpaties poteries.
Už motiną, tėvą, taip pat už save,
Už upę, kur plaukia drumzlėta srove,
Už savo vaikus, o už moteris – ne,
Nes tą, kur mylėjo, matysiu sapne.
Sesuo man nupirko raminančių vaistų,
Kad eutanazijai kipšas suleistų.*

Gruodžio 7, penktadienis

Vardo magija

Žmogus gali rašyti neblogus kūrinius, tačiau jeigu tai bus „garsaus“ žmogaus darbai, tai iškart nuskambės. Šiaip jau jų vertė perpus mažesnė.

Apie Edith Piaf

Likimo smūgių jos gyvenime buvo daugiau negu meilės ir laimės. Mirė nuo alkoholio, nesulaukusi 47-erių.

Kai jos dainuojančios klausaisi, atrodo labai laiminga.

Kaip ir paukšteliai už langų.

Statistika

Regis, tik šiemet miesto gyventojų skaičius dviem procentais nusvėrė sodiečius... Ilgą laiką po karo kaimuose gyveno 80 procentų lietuvių, iki karo – bene 15 procentų. Be to, dabartiniai miestiečiai yra 1–2 kartos palikuonys. Tiek čia to tikrumo.

Kaunas apie 1924 metus – Laisvės alėja dar būdavo pargenamos karvės, Vilnius – nemenkas Lenkijos užkampis.

Vieno įvaizdžio skalė

Visi žinom, kad pirmoji lietuviško (V. Kudirkos) himno eilutė yra „Lietuva, Tėvynė mūsų...“ Taip pat aukštai pakylėta Tėvynė ir Maironio. J. Kossu-Aleksandravičius (J. Aistis) jau turėjo omeny: „Laukas, kelias, pieva, kryžius, / Šilo juosta mėlyna...“

Sovietų laikais paplito samplaika „plačioji Tėvynė“ (net Putino „Didžiojo Spalio vaizduos“ – nuo okeano iki okeano...). Atgimimo laikais pasijuokta iš abiejų (S. P. „šventa kova, tačiau šventesnė lova...“ ir A. J. romane „Tėvynė“ – „tėvynė lova“). Ar čia daug laimėta? Dievai žino. J. Brodskis yra rašęs, kad lovoje vaizduojama meilė būna labai jau vienaplanė.

Lova gali būti ir motynė, ir mergynė. Laimėtas konkretumas, tačiau pralošta daugybė parametru.

Kaip ir A. M. eilėrašties, parodijuojantis kitus:

Buvau tik nusišlapinti išėjęs...

Koks nors Henry Milleris prieš gerą šimtmetį savo romanuose „Vėžio atogrąža“, „Ožiaragio atogrąža“ buvo vos ne pornografija. Dabar leidžiamas ir niekas jam priekaištų neturi.

DAVID MALOUF

Artėjant

Visai neseniai buvo toks laikas, kai dėdė Čarlį matydavome dukart per metus – per Velykas ir per Kalėdas. Atvykęs iš Sidnėjaus, drauge su mumis po mišių jis sėsdavo valgyti prie močiutės didžiojo stalo. Mes – sekmininkai. Tikime, kad visa, kas parašyta Knygoje, yra gryniausia tiesa be klaidelės. Kaip parašyta, taip ir yra. Vieni iš mūsiškių turi kalbų dovaną, kiti gydo prisilietimais. Ši malonė mums suteikta už tai, kad gyvename pagal Dievo valią, tiesoje ir skaisybėje.

Mano vardas Eimė, bet namiškiai mane vadina Ei, o broliai Markas ir Benas – Triušė. Kitamet man sukaks dešimt, jau sugebėsiu atsakyti už save ir atsisipirti svetimų įtakai, todėl galėsiu drauge su berniukais lankyti mokyklą. Kol kas mane moko močiutė. Jau išėjome daugiaženklių skaičių dalybą.

Dėdė Čarlis yra vyriausias sūnus, pirmagimis. Šeimos nuotraukose, kur jis stovi šalia mamos ir dėdžių Džeimso ir Meto, jis atrodo šviesiausių plaukų, labiausiai žvilgančių akių. Mama sako, kad jis visada buvo maištininkas. Sako, bėda ta, kad jis taip ir nesuaugo. Senelis Morpetas Sidnėjų vadina Sodoma. Tai yra tiesa, nes ir virvė, kurią Aaronas numetė faraonui po kojų, virto tikra gyvate, ir Jėzus pavertė vandenį tikru vynu. Viešpats sunaikino Sodoma, o dabar lėta ir nematoma ugnimi degina Sidnėjų. Žmonės dega iš vidaus, nepastebimai. Tai tik iš pradžių. Vėliau jie degs atvira liepsna, ryjančia ir svilinančia, jie pajuoduos, juos suės iki kaulų – siaubingas vaizdas.

Dėdė Čarlis yra Sodomos gyventojas, todėl mes jo neįsileidžiame. Jei įsileisime, jis mus palies. Jis yra Izraelio kvailys – tokiu jį vadina senelis Morpetas. Dėdė yra nusidėjęs. Tikėdamasis pagyrimo už atvirumą, prieš trejus metus jis išpažino savo nuodėmes seneliams ir dėdėms Džeimsum ir Metui. Nuo tol mes jo atsižadėjome, jis kaip ant grindų išsiliejęs vanduo, kurio nebesusemsi. Taigi senelis užgynė kelti koją į mūsų kiemą, kad neužkrėstų maru. Išties jam uždrausta net rodytis, tačiau jis prisistato per Velykas ir Kalėdas, ir mes jį matome už tvoros. Dėdė stovi toli toli už tvoros, o seneliai ir mes visi – savo pusėje, ant nuožulnios vijos priešais namą.

Nors gyvename skirtinguose namuose, mūsų šeima yra vienas ūkis. Čia augo mama ir dėdės Džeimsas, Metas ir Čarlis, kai dar buvo jaunas. Dabar ūkyje likę dirbti dėdės Džeimsas ir Metas.

Abu – stambūs vyrai nuo darbo ūkyje sutinusiomis ir šašuotomis rankomis, įdegusiais sprandais ir veidais, nuo guminių batų, kuriais avėdami braido po gardus, papilkėjusiais kojų nagais. Apie penktą ryto jie atsigrūda į virtuvę vien su apatiniais, vis dar pusiau miegodami, susėda, laukdami, kol močiutė užteps skrebučius ir pripils arbatos. Paskui išeina melžti bandos, plauti gardų, ginti karvių į ganyklą, pjauti ir krauti liucernų žiemos pašarui – kartais su jais dirba mano broliai ir aš. Jie tokie pat šviesiaplaukiai kaip ir dėdė Čarlis, bet tamsesnio tamsio: virš marškinėlių, po Adomo obuoliu, jiems kyšo tamsūs krūtinplaukiai. Dėdės yra juokdariai, mėgsta kvailioti. Vis erzina. Bet savo laukinį būdą moka suvaldyti. Mama sako, kad jiems reikia susirasti žmonas.

Dirbti pienininkystės ūkyje – sveika. Darbas sunkus, bet geras. Vis dėlto užaugusi būsiu astronautė.

Mūsų kraštas labai mielas. Tikra palaima. Galvijai riebiūs, ganyklos geros. Senesnių – tokių kaip senelio – ūkių pastatai yra didžiuliai, turintys daug kambarių, erdvas verandas; juos supa kampamedžiai, araukarijos, pušys. Sodoma – toli, bet mūsų kalvos papėdėje yra geležinkelio stotis, gausybė traukinių važinėja ten ir atgal. Tačiau dėdė Čarlis atvažiuoja automobiliu.

Automobilis – sidabro spalvos BMW. Toks kainuoja devynias galybes. Jame yra sėdynių užvalkalai iš avies odos ir laisvųjų rankų telefono įranga. Pakeliui link mūsų dėdė Čarlis mėgsta skambinti ir pranešti, kiek dar liko.

Priemėnėje suskamba telefonas. Atsiliepi. Pypsėjimas, tada pranešėjo balsu dėdė Čarlis sako: „Kalba GĖJUS 437. Artinuosi prie Buladelos.“ Pro automobilį švilpiantis oras iškreipia balsą, jis keistas kaip astronauto. Iš tolybių. Tarsi grįžtų namo erdvėlavais.

Vėliau vėl skambina. „Čia GĖJUS 437, – praneša balsas. – Artinuosi prie Vohopo.“

– Nė vienas nekeliat ragelio, – liepia senelis.

– Bet, seneli, – sako mano brolis Benas, – o jei tai bus ponia Maktagart.

Ponia Maktagart yra našlė, mūsų kaimynė.

– Nebus, – sako senelis. – Tai bus jis.

Mums jis svetimas, tarsi nebūtų gimęs. Štai taip sako senelis. Močiutė nieko nesako. Ji gimdė dėdė Čarlį trisdešimt dvi valandas, jis – pirmagimis. Netgi pačios atsižadėtas, jis negali būti negimęs. Girdėjau taip sakant mamą. Tėvas ją nutildė.

Dėdės automobilį gali įžiūrėti atvažiuojant iš toli. Gali matyti jį *besiartinantį*. Labai panašus į erdvėlavį, sidabrinis ir greitas, žybčioja. Jam besisukant tarp aukštųjų araukarijų, pro golfo lauką ir ligoninę, gali matyti, kaip suspindi saulė languose, paskui blyksta blyksta tarp paupio medžių. Kai sustoja kelyje už mūsų vartų, pasigirsta ūžesys tarsi kažkas iš kito pasaulio, tada visi keturi langai patys užsidaro, vienu metu, niekam nieko nereikia sukti, o dėdė Čarlis atlapoja vairuotojo dureles ir išlipa.

Jis aukštesnis už dėdės Džeimso ir Metą, aukštesnis netgi už senelį, jo plaukai, kaip rašoma Knygoje, – nuostabios garbanos. Aukštinės. „Nušviesintos, – sako mums senelis. – Peroksidu!“ Dėdė įrudęs ir šypsosi balčiausiais pasaulyje dantimis.

Pagedimo nematyti. Ugnis rusena po drabužiais, viduje, slepiasi po įdegiu.

Viauksėdami pribėga šunys. Susispietę liuksi per žolę link tvoros, šoka vienas kitam ant nugaros, vizgindami uodegas, laižydami rankas, kai jis siekia juos paglostyti.

– Nesiartink, – šaukia senelis. – Matom ir ten.

Jo balsas šiurkštus, tarsi staiga būtų peršalęs, ko iš tiesų niekada nebūna, arba tarsi kalbėtusi su svetimu. Dėdė Čarlis uždavė jam širdį. Senelis atsižadėjo sūnaus: taip nukertama galūnė, kad kūnas gyventų. Bet seneliui gera žinoti, kad viskas gerai. Kad tai dar neprasisidėjo.

Sprendžiant iš to, kiek matosi, dėdė atrodo nuostabiai. Jokių žymių.

Sykį jis išlipo iš automobilio be marškinėlių. Krūtinės raumenų gauburėliai metė šešėlius, pečiai atrodė auksiniai ir tokie glotnūs, kad net spindėjo. Visas jo kūnas buvo spindulingas.

Dėdės Džeimsas ir Metas yra apžėlę kaip Ezavas, susivėlę. O jo krūtinė, kaklas ir rankos yra kaip angelo, jis glotnus ir blizgus kaip nušveistas medis.

Matai jo dantų baltumą, o kai nusiima saulės akinius – akių žvilgesį, auksinių plaukų glotnumą, bet nematai žymių. Tai dėl to, kad neprisiartina.

Močiutė stovi sunėrusi rankas ir kvėpuoja, bet nekalba. Tyli ir mama, nors per vieną ginčą esu girdėjusi ją sakant tėvui:

– Čarlis tik didelis vaikas. Taip ir neužaugo. Su juo visada būdavo taip smagu.

– Helen! – sudraudė tėvas.

Žinau, močiutė norėtų, kad dėdė Čarlis prisiartintų, ir ji galėtų gerai įsižiūrėti, kaip jis atrodo. Norėtų, kad jis užeitų ir pavalgytų. Ačiū Dievui, maisto visada pakanka. Komodos stalčiuje, kuriame laikomos servetėlės, yra dramblio kaulo žiedas su inicialu Č, ir kai skaičiuojame vietas prie stalo, ji apsimeta suklydusi ir iš įpročio padėjusi atliekamą lėkštę. Bet be žiedo. Kol valgome, vieta lieka tuščia. Niekas apie tai neužsimena.

Žinau, kad seneliui Morpetui užduota širdis – nes pats taip sakė – bet labiausiai dėl to kenčia močiutė Morpet. Ji mėgsta glaustytis. Vis pakelia tave, apkabina. Ji mažai kalba.

Kai sueiname vidun valgyti, pasitiesiami servetėles, sukalbame poterius ir pradėdame dėtis į lėkštes, dėdė neišvažiuoja; lieka prie savo automobilio, svilinančioje saulėkaitoje. Kartais vaikšto pirmyn atgal palei tvorą ir šūkauja. Karšta. Gali įsivaizduoti deginantį prakaitą. Vėliau, po kurio laiko, jis liaujasi šaukęs, stoja tyla. Trinkteli durelės, automobilis išriaumoja.

Jei man leistų, atsistočiau ir žiūrėčiau į metalo blykštą blykšt, kai jis suksis palei upę, pro ligoninę, paskui pro golfo lauką. Bet iki tol, kol visi pavalgys ir bus leista pakilti nuo stalo, jo nebebus. Tik plati žalia ganykla, atvira ir tuščia, su milžiniškais debesų šešėliais ir palei upę sidabriškai virpančiais medžiais, kurių lapai švelniai ošia ir mirga, blaškomi brizo, kitaip ir nepajuntamo.

Blogis į pasaulį atėjo per žmones, dėl jų polinkio į nuodėmę. Žmonės paklydo, ir taip atsirado nuodėmė, o su nuodėme atėjo mirtis. Vos tik paklystama, nėra kelio atgal. Ne šiame pasaulyje. Bet tai liūdna, tai taip sunku. Senelis sako,

kad taip turi būti, mes privalome eiti sunkesniu keliu, kad rodytume savo meilę gėriui ir neapykantą nuodėmei, ir kuo sunkiau, tuo daugiau meilės parodome Jam.

Apie meilę suprantu ne ką daugiau nei apie mirtį. Atrodo, niekam nebūtų pakeliama stovėti vienoje tvoros pusėje ir matyti dėdė Čarlį kitoje. Tarsi jis būtų numiręs, ir mirtis būtų stipresnė už meilę, ko tikrai negali būti.

Kai susėdame valgyti, ir jo vietoje tuštuma, maistas netenka skonio. Stebiu, kaip senelis Morpetas didelėmis rankomis pjausto mėsą ir bruka gabalėlius tarp dantų, kramto ir ryja, ir tai, ką jis valgo, žinau, yra pelenai. Jo širdį surakinę gedulas. Tai štai kas yra meilė. Štai kas yra mirtis. Mes viduje prie stalo, besidedantys maistą, valgantys, o jis lauke, tarsi nebūtų gimęs; miręs mums, bet šaukiantis. Sidabrinis automobilis vienu metu užsidarančiais temdytais stiklais, su telefonu laikiklyje yra mirties karieta, o balsas, pranešantis: „Pakeliui, artinuosi prie Glosterio, artinuosi prie Tario“ – kieno jis, jei ne mirties angelo?

Namuose skamba telefonas. Skamba ir skamba. Močiutė, mama ir aš, kriauklėje plaudamos indus, sustingstame, bet nežiūrime viena į kitą. Senelis sako: „Nelieskit. Tegul skamba.“ Taigi kurį laiką jis skamba, paskui nutyla. Kaip ir šauksmas.

Per šias Velykas jis pirmą kartą neatvažiuo. Laukėme, kad suskambės telefonas, o prieš visiems sėdant prie stalo valgyti išėjau žvalgytis palei upę žybsinčio automobilio. Nieko. Tik kaitroje tysantis žalias platus kraštovaizdis be jokių judesio ženklų.

Tą naktį sapnavau, kad jis visgi atvažiuo. Stovėjome priešais verandą ir stebėjome, kaip jo automobilis sustoja už tvoros. Temdyti stiklai kaip visada užsidarė. Bet kai durys atsilapojo ir jis išlipo, pasirodė, kad yra ne tik be marškinėlių – nuogai išsirengęs, netgi be batų ir kojinių. Tik su saulės akiniais. Galėjai matyti jo basas pėdas žolėje, dideles ir kaulėtas, ir jis švytėjo, visas buvo glotnus kaip angelas.

Jis žengė link tvoros. Prieš akimirka pastovėjo susiraukęs. Tada ištiesė priešais save ranką ir pajudėjo, perėjo kiaurai tvorą į mūsų, laukiančiųjų, pusę. Sapne pagalvoju: jei aštristiebės žolės kuokštai vienodi abiejose pusėse, tai kodėl gi ne? Jei žolės kuokšteliai abiejose pusėse nežino, kad tarp jų tvora, kodėl tai turėtų žinoti pėdos?

Pamatęs, ką padarė, jis sustoja, atsigręžė į tvorą ir nusijuokė. Aplink jo pėdas ėmė skleistis smulkios ramunėlės ir rėksmingi, ryškiai rožiniai dobilų žiedai, žiedlapiai švytėjo, lyg būtų metaliniai, besilydantys saulėje, tačiau vėsūs, jie apibėrė visą kalvą, artėjo link vietos, kur stovėjome, ir netrukus apspito mus, dygo po mūsų padais. Vabalai, maži žiogeliai, išspriegė ir straksėjo, o spindinčios, ne ką už mažylis nagą didesnės sraigės kabojos ant žolės stiebų ramiai maitindamosi. Dėdė nusiėmė saulės akinius, pažiūrėjo žemyn ir nusijuokė. Tada pažiūrėjo į mus laukdamas. Pajutau tokį lengumą ir džiaugsmą, tarsi mano kaulai būtų virtę debesėliais, tarsi šiurkšti žolė būtų virtusi gėlynais.

Žinojau, kad tai sapnas. Bet sapnai gali pranešti žinią. Jausmai juose yra tikri, ir jeigu jų nepaleisi, gali paversti tikrove ir visa kita. Taigi pamaniau: jei dėdė ateiti negali, pas jį privalau eiti pati.

Tai štai ką darau. Įsivaizduoju jį. Ten, kitoje tvoros pusėje, nuoga, minantį pasiūšausią žolę. *Ištiesk ranką*, sakau jam. *Va taip*. Ištiesiu savo ranką. *Jei tikėsi, tvora prasiskirs prieš tave taip, kaip jūra prasiskyrė prieš Mozę, kai jis ištiesė ranką*. Jis žiūri sumišęs. *Ne*, sakau, *negalvok apie tai. Tiesiog atsiduok*.

Tai dar neįvyko. Bet įvyks. Kai jis pagaliau priartės, kai pereis kiaurai tvorą ir atsidurs mūsų pusėje, ištiesiu ranką, paliesiu jo kairę krūtinės pusę, ir jis pasveiks. Pajus, kas su juo vyksta, ir nusijuoks. Juokas bus įrodymas. Labiau už viską noriu, kad tai įvyktų. Šito geidžia mano širdis.

Dabar kasnakt tamsoje tyliai guliu ir visa pergaltvoju. Užsidaro temdyti mirties karietos langai. Atsilapoja durys. Jis išlipa ir žiūri į mane pro saulės akinius. Turiu jam tai, ką sakau sau:

Dabar atverk savo širdį. Atsiduok. Eik artyn, artyn. Matai? Dabar ištiesk ranką.

Iš: David Malouf. Dream Stuff. London: Chatto & Windus Random House, 2000 Vertė Sandra Bernotaitė

Sūri penkiadienė: dosnūs aukojimai

Reportažas iš meno bienalės „Druskos metamorfozės 2010“

Druskininkų darbadienio septintą ryto valandą prie miesto muziejaus jau rūko oranžinėm snapelinėm galvas pasipuošusi statybininkų trijulė. Už dvidešimt septynių metrų Vilniaus pėsčiųjų alėjoje gėlynus kedena moterys. Šv. Jokūbo gatvės gyventojos skregždės žaibiškais nėriais perskaičiuoja sekundės kelintąsias dalis. Fanatikai sumerkę savo valus Nemune ir Druskonyje.

Andrių Mosiejų („Word“ autokorektorius kaipmat ištaiso į „Motiejų“) pažadina iš Baltarusijos sanatorijos sklindantys skardžiabalsiai ir akompaniatoriaus, rytinių mankštų instruktoriaus Miko Suraučiaus elektrinių klavišinių muzika. Andrius tuoj ropščiasi iš patalo ir užveria langus – kad tik nepabustų anūkas Kipras.

Lina Balčiūnienė traukia iš apatinės lentynos puodelius arbatai ir kavai. Projekto vadovė Danguolė Žėkienė dėlioja taškus ant dar tik parašysimų *i*. Ji patikina labai nemėgstanti svečių, todėl kviečia ir prašo: būkite kaip namie. Kadangi oro sinoptikai Alva Nagelytė, Naglis Šulija ir Audronė Galvonaitė, Silvestras Dikčius ir Vytautas Sakalauskas pranašavo nemažtančius karščius, todėl mintyje šuktelėjau: visi kurorto šaldytuvai, vienykitės! Svarbiausias, aišku, buvo Druskininkų kultūros centro šaldytuvai, kuris beveik kiurą savaitę nusiprakaitavusiems druskadirbiams tiekė gaivutėlį mineralinį.

Viešėdamas Druskininkuose, žinoma, neišvengsi pasimatyti su senais pažįstamais. Štai „Druskonio“ savaitraščio žurnalistė Rosita Bočienė. Dėvi ji šiandien raudono krimplino palaidinukę. Šmėsteli podraug su kolege Violeta Klimaite, pasipuošusia lino suknele su stilizuotų ramunių inkluzais. Teiraujasi juvelyro Svajūno Udrio, mat jam nuo Indijos vandenyno parinkusi akmenukų. Deja, teisina Svajūną Andrius, jis – Klaipėdoje, Jūros šventėje. Tačiau ilgai neplepėję suktelėkim menininkų darbovietėn. Sodraus mėlyno tento erdvi palapinė, iš vidaus papuošta spalvingu šikiu „Gera kurti kartu“. Kur tau nebus gera, kai Druskininkų kultūros centro moterys kiekvieną dieną rūpestingai matuoja plenerininkų kraujospūdį, druskingumą, atkuria darbingumo koeficientą, reguliuoja tonusą.

Neilgtrukus visas menininkų devynetas velkasi chalučius, užsimaukšlina koketiškąs kepuraites, užsitempia respiratorius ir stveria rankosna ką stveriamo. Beregint pakyla dulkių tumulai. Šiomet sūriosios medžiagos asortimentas papildytas laizomais briketais gyvuliams – su rausvo ir žalsvo atspalvio mineralinių komponentų papildais. Tačiau skulptoriai nedvejojami stveria jautį už ragų, tai yra pasirenka didžiagabaričius druskos akmens luitus ir skrupulingai glemžia savo šedevrus.

Kiekvieną dieną po pietų savo virtuvę įkuria Aušra Česnulevičienė. Vos spėja užmaišyti druskos tešlą, o, žiūrėk, jau spiste spinta vaikyčiai ir paaugliukai. Mažųjų piršteliai raito riestainėlius, išpaudžia duobutes, smailiadaikčiu įrežia vardo ir pavardės pirmąsias raides. Aušros „Sūrios pamokos“ pritraukia net tinginčius mokyti, taip pat ir didžiausius saldėsių mėgėjus.

Ok, pačios neįtikėtiniausios druskos metamorfozės! Štai Juozas Kavaliausko rankose trisdešimt kilogramų sveriantis druskos stačiakampis iš pradžių persiformuoja į karaliaus sostą, paskui į pamestą šlepetę ir galop sustingsta pakabinamos druskinės pavidalu. O per visas kitas dienas Juozas išskobia dar devynias įvairios talpos druskines. Taurus Česnulevičius, kaip įprasta, darbuojasi atidžiai ir tauriai. Išmatuodamas kiekvieną plaktuko, taukštelinčio į kalto galvukę, smūgio jėgą, į tiksliausius judesius sutelkdamas labiausiai energiją. Tataigi, brolyčiai ir sesutėlės.

M. Daukšos gatvės gyventojas, nusipelnęs šlepečių pirkejas, Nemuno intako Mituvos intako Imsrės žinovas Donatas Dovidavičius atsitempė svarstyklės. Todėl ir norinčių pasisverti atsirado. Arūnas su visais apatiniais ir viršutiniais drabužiais svėrė šimtą kilogramų, pats Donatas su druskos luitu – šimtą ir septynis kilogramus. O svarstyklės gi iš tikrųjų buvo rimtam reikalui. Donatas sumanė iš druskoluičio padirbdinti maišioką, sveriantį pūdą (16,3805 kilogramo). Mat lietuvių liaudies patarlė byloja, jog reikia pūdą druskos suvalgyti, kad žmogų pažintum. Pasakė ir padarė.

Viduryje simpoziumo įkaista visas kurortas. Atgrasiai žioji praraustos tūlos miesto gatvės. Todėl ilgalaiškės liūtis galingos papliūpos menininkų lauko dirbtuves užsemia beregint. Druskos meno pusgaminius tenka skubiai evakuoti. Vienas iš menininkų, nebepaisydamas moralės ir etikos kriterijų, puola maudyti Pramogų aikštėje susiformavusiose balose. Neilgtrukus druskovietėn atbruzda grupės „Acoustic SLAM“ muzikantai. Jie tuojau pat vaišinami Juozo Kavaliausko privataus daržo viešai įrūgusiais agurkais. Pa-

kvimpa kadugiu kvepiančiomis kurtinio ašaromis. Perkusninkas Kęstas Bočys pasitaiso akinius – ir kraujas plūsteli į atokiausius kapiliarus.

Po kavinės „Širdelė“ išskleistais reklaminiais kupolais sužydi Lianos Ruokytės šypsena. Andrius Mosiejus eksromptu patikina jai skaptuojąs druskos peleninę. Ir ką manote? Peleninių Andrius padirbdino ne vieną, tik Liana šeštadienį prapuolė kaip į sūdytą vandenį. Kaži ko sunerimęs ir poetas Stasys Stacevičius. Ką tik nusipirkęs naujintalaičius batus, bet ir praradęs banko kortelę. Todėl alytiškis Kęstutis kelionės bilietui Merkinėn jam atveria savo pinigines dotaciją, Andrius sielvartui apmaldyti pas barmeną Virgį Padedimą užsako penkiasdešimtgramį baltakės.

Dešimt Didžiojo Žaidimo druskos kauliukų kiekvienam. Autoriaus nuotrauka

Plaukdamas lovon, aišku, atveriu langą. Ačiū mašalų dievui, kad nepuola uodės. Mano visas kūnas tuomet priklauso tik man. Tiesa, tenka premandolio tepalu pasitepti bevardžio vabalėko įgeltą dešinės kojos papirštį. Mingančiuose vyzdžiuose dar blykstelėja du kadru: nežinia kiek kėkštų ar kikilių matęs jau nužydėjęs europinis pūkenis ir Vijūnelio prieigose pūpsantis, žemės drėgnis malone kvepiantis šviežutėliausias kurmiaraisis. Ir – staiga su manimi labinasi rašytojas Petras Palilionis. Teiraujasi, ką čia aš veikiąs. O kaip literatūra? Išlemenu, kad dabar vasara, ir literatūra atostogauja.

Pirmą valandą nakties neakiplėšiška, bet tyloje aidžiai žvangčioja stiklas į stiklą. Maironio gatvėje neskubriai linguoja pakumpęs buteliautojas su alaus tuščiabuteliais. Jam ištirpus Vilniaus alėjoje, liepos antrosios pusės drėgnos nakties scenoje vis šmėsčioja tūli vėlyviai. Trečią valandą ir aštuonios minutės skliaute virpteli Didieji Grįžulo Ratai. Iš balsų atpažįstu grįžtančius savo bendradarbius.

Rytą akyla akis ant vyrų riešų, dilbių ir net pilvų gali pastebėti naktinio klubo „Amber“ antspaudukų. Ok, kokie gražiai neišsimiegoję bičiuliai Andrius Siderkevičius podraug su Donatu Dovidavičiumi. Jie patys – beveik skulptūros. Užtat Arūnas Vaitkus (anot jo paties, laisvai samdytas) nepertraukiamai pasakoja anekdotus visomis nepageidaujamomis temomis. Jis – charizmatinė asmenybė. Kai iš Žemaitijos persikraustė gyventi Dzūkijos žemėna, čia ėmė pasiutusiai daugintis ir augti geriausios grybų rūšys.

O per pusryčius kolegose sklaido unikalų Kęstučio Benediko pleneraštį. Kiek čia eskizų, kiek čia įrašų iš sodraus būtojo kūrybingojo! Pats Kęstutis netyčia paliežuvauja – Artūrą Skausmenį-Skausmą kaipmat perkrikštija Baisiuku.

Su Jūrate, suvenyrų prekiautoja iš sostinės, mainomės: aš jai druskelės saują, ji man savo dekoruotą degtukų dėžutę porą. Su dviračiu visur besisukiojantis ir šį tą draugingo vis porinantis kompozitorius Mikas Suraučius tyliai nerimauja – artėja jo kūrybinės veiklos ir pirmosios Druskininkų bigbito grupės „Bassvim“ keturiasdešimt penkerių metų sukakčiai skirta koncerto trivalandė. Jis sulygsta su druskadirbiais, kad medžiotojas ir muzikantas Algimantas Maliukevičius globojamiems žvėryčiams gautų druskos (meno) atliekų.

Andrius Mosiejus surikiavo menininkus į vorą. Vairuoti druskavežį paskyrė Ričardui Šileikai. Prisakė stumti arba traukti Vilniaus pėsčiųjų alėją. O tikslo reikalas buvo pasakytas jau iš vakaro – Mažojoje galerijoje bus atidaroma maskviško Aleksandro Guchmano juodabalčių fotografijų paroda „Vakarėjantys Druskininkai“. Ta proga nuo staklių į balių puolę mūsų herojai elgėsi kilniai: pirmų pirmiausia parodos autoriui dovanojo geros kokybės druskos žaliavos.

Tačiau simpoziumo vyrijos geranorystė tuo nesiliovė. Kirpėjai Elvyrai Juknevičienei ir viešbučio „Pušynas“ rinkodaros vadovei Andželikai Visockaitei-Juknevičienei liberaliai įbruko po šimtaprocentinio druskos produkto stiklainėlių. Aišku, švelniai priversdami už tai sumokėti kuklią sumą.

„Halso“ pramoginio katerio kapitonas Vidmantas Malinauskas sveiko humoro – įsitikinta – nestinga. Pasroviui iki Liškiaivos kelionė trunka neilgai. Štai ir Nemuno rezidentai – bebrė su pagaikščiu dantyse, pakrantės zonoje vasnojančios pilkieji garniai, padangą deginantys kranto žmonės. Maironio gatvės gyventojas Andrius deklamuoja Martyno Vainilaičio poemėlę „Ežio namas“. Garsintuvą perėmęs Kęstutis Benedikas iš atminties archyvų traukia senų laikų dainų fragmentus. Dukart praplaukėme pro tą patį nežinia dėl kokių priežasčių įstrigusį šakalį. Virš Nemuno dešiniojo kranto pušijos prikaltas padūmavęs liepos 22 valandos mėnulis atsispindi mano akinių stikluose. Pramogos dalininkams siūlau užgerti vakarėjančiu upės oru. Sakyk, tyklus drauge, ko dabar sielvartėja mūsų šešėliai?

Vakarop druskos bienalininkų darbovietę plūste užplūdo baltarusiukai. Išsžioję klausėsi latvio Matiaso paskaitėlės ir graibė druskos gabaliukyčius ir nuoskilas. Matiasas per visas Druskininkų dienas kategoriškai nevalgė silkų. Mat jo gimtasis namas Cėsyse – prie pat Gaujos upės, kuria ilgus šimtmečius – net nuo keturioliktos – žuvų prekybai tiekėdavę iš jūros silkes. Būtent ten buvusi svarbi silkų bazė. *Dzirnavu* gatvės sodyboje stovi paminklas su iškaltu įrašu „Skulptorių Jansonų namai *Silkes*“. Taip pat ir interneto svetainė, kurioje eksponuojama Matiaso Jansono kūryba, yra pavadinta www.artsilkes.lv.

Iš pačios Merkinės atkakęs poetas Stasys Stacevičius, lydimas ir prižiūrimas keramikės Teresės Jankauskaitės, fotografo Narcizo Freimano ir aktorės Olitos Dautartaitės, scenoje perskaitė savo naujausią verlibrą. Paskui (pagal slaptą scenarijų) visų ausis užpildė prieš porą metų kompozitoriaus Kęstučio Bieliuko sukurta muzikinė kompozicija „Druskinyčia“. Pasienio policijos kultūros vadybininkas Donatas Lazauskas prieš gausią susirinkėlių minią išvedė lynu surištomis rankomis visą druskadirbių komandą. Jie buvo viešai apkaltinti, kad labai nelegaliai mąstė ir kalbėjo vaizdais su gramatinėmis klaidomis. Todėl, sulaukyti net penkias dienas ir naktis, nubauti viešaisiais meno darbais, triūsė ir prakaitavo kaip geri. Nes tik darbas išvalo ir išgelbėja žmones. Čionai šiek tiek dėl kitų priežasčių (jos yra žinomos suinteresuotiems tretiesiems asmenims) suplaukusiai šeštadienio visuomenei parodyta, kas visų devynių simpoziumininkų pridirbta.

Visos šios druskakošės valgiaraštininkė Danguolė Žėkienė kiekvienam įteikė po diplomą ir užmaukšlino po geltonutėliausią kepuraitę su liuminescenciniais išiuvais. Už poros minkštų žingsnių išvydau besišypsantią Romą Vasiliauskienę. Ji dosniai dalijo įstrusius ir finišo liniją kirtusiems menininkams po saują cukraus širdelių – hormonų harmonijai. Į užkuliusius buvo pakviestas fotografas ir skulptorius Gintaras Žilys. Jam gimtadienio proga Arūnas visos komandos vardu įteikė specialų pažymėjimą „Otvali“. Dvidešimt metų marijampolietis, dvidešimt metų ignalinietis ir ketveri metai druskininkietis Juozas Kavaliauskas (tai jis pirmą kartą gyvenime sapanavo medžio meistrą Antaną Česnulį, važiuojantį dviračiu), Juozo Erlicko tekstų adoraatorius, bienalės šeštadienį atmintinai deklamavo Vinco Mykolaičio-Putino „Margus sakalus“ ir visiems bendradarbiams dovanų įteikė po nekuklų titnago kumštį.

Pats pirmasis kultūringai susipakuoja Kęstutis Benedikas. Skaudančia galva (iš tikrųjų – širdimi) jis palieka druskos miestą. Arūno sutikti atplasnėja jo brangioji Ingrida (ją geidžiau išvysti nuo pat antros simpoziumo dienos). Andrius vėl imasi atsakingai ganyti anūką Kiprą. Mažylis ropščiasi į originalią smėldėžę, kuri iš tikrųjų yra skardinė praustuvė, pripilta smėlio. Tokioje aš buvau maudomas, prisimena Andrius.

Aš, visą pusdienį turėdamas Viešpaties laiko, dar užsuku į M. K. Čiurlionio muziejų ir esu pavaišinamas žaliaja arbata. „Cento“ parduotuvės tarpplentynėse dar pasilabinu su čia besivaidentančiu kultūros ministru Arūnu Gelūnu. Kornelijus Platelis ant automobilio pasturgalio dar įrašo autografa savo naujintelen knygon „Karstiniai reiškiniai“ ir mosteli dešiniąja: „Sėskis, Rička, priekin.“ Žiū, pakeleje policininkų užspeista blaškosi Dzūkijos voveraičių prekeivė.

RIČARDAS ŠILEIKA

Retrogradas

Nelengva išsiversti be balzganų, minties, spalvos nesuteptų akių, ypač jei esi pratęs misti kiekvienu, už save menčiau vertinamu. Pranašumo pomėgis paruošia dirvą savigarbos sėkloms, o poreikis atlieka svarbų vaidmenį atsijojant bičiulius nuo mažadvasių, luošius – nuo konkurentų. Cukriniai supančiųjų motyvai, jų bekvapės, nepadoriai lėkštos (dėl to į asmeninio įžaidimo postą besibalotiruojančios) nuomonės, taip pat trumparegiai, neišmatuoti sprendimai tarsi sutvirtina ir nuplauna žmogaus pasirinktą taką, susmaigsto etinius orientyrus. Kiti privalo bent retkarčiais klysti – kaip kitaip įsitikinsi savo pasirinkimo teisumu; pamažėl smerkdamas ir kritikuodamas atsistoji ant kojų ir vis tvirčiau, vis saugiau jautiesi.

Išmokti suktis be šių sočių, konformistinių akių reikėjo nemaža laiko, nors, atvirai šnekant, abejoju, ar kada nors įstengsiu visiškai kompensuoti šį savimeilės fermentą.

It dramblis ausis atsilapojo durys ir į patalpą įgriuvo sužvarbusi, sniegu apklotą moteris. Jos veidas buvo šalikas, plaukai – kepurė, ir tik siauras, neprisidengtas ruoželis bolavo viršum menamo kvapų kalnelio. Porą kartų treptelėjo ant kilimėlio, ranka nusiautė sniego lukštą ir atbindino prie langelio – savo nelygia, šokuojančia eiseną priminė jauną šunyti.

– Laba diena, ar dar yra bilietų į šeštadienio koncertą?

– Puiku, norėčiau dviejų.

– Taip, balkone, kairėje pusėje, kiek toliau.

– Ką gi, dešinėje taip pat gerai, – draugiškai dudeno šalikas. – Štai.

Kai ištiesiau bilietus ir gražą, skvarbios, imlios moters akys susigūžė į siūlelius – tarytum šaliko paslėpto šilto šypsno vėliava.

– Dėkoju, geros dienos.

Abejingai stebiu, kaip sužvarbę pirštai kiučiasi rankinėje, tuomet pataiso šalčio skydus, šoka į pirštines ir ištempia moterį į speigą. Ramu; prisiminimo net kvapo nepaliko ši viešnia. Lieka vien akys: aštrus, protingas jų blizgesys verčia mane badmiriauti toliau.

Melancholiškai prisimenu nuvytusias dienas; šis tas, žinoma, nepakito – ir anuomet, ir dabar į Filharmoniją suplūsta žmonių spiečiai; tačiau anksčiau jie maža ką tenutuokė apie muziką, jos matematinį skeletą ir kraujagyslių progresijas, ritmų raumenis ir partitūrų skiemenis, o suklypus atlikėjams klaidų nespėdavo sučiupti. Rymantys, susikauptę veidai ir su kiekviena kūrinio pauze dažnėjęs nuovargio atodūšiai. Šviesoms užgesus – vos žiupsnelis komentarų; linksniuoja tik išmanantys, likusieji mėgaujasi kinkuodami galvas: „Mhm, įdomu, išties įdomu.“

Trivialus etiudas prasidėdavo gerokai prieš koncertą: atsiūkina į kasą, pažeria pinigų ir užsisako – tarsi patiekalą – vietas viename ar kitame koncerte. Maloningai priimu banknotus ir nė akimirksniu nenustemtu perskaitęs ant jų maldavimą: „Darykit, ką norit, tik neleiskit buičiai manęs pribaugti.“ Menas – kaip kiekvienas religinis ritualas – trykšta mistiniu belaikiškumu, tad, kitaip nei kalbant apie sportą arba bet kokį laiko įkaitą, čia ir tik čia išties tinka posakis: „Svarbu ne laimėti (suprasti), o dalyvauti.“

Dvokiantys buitės žabtai – ne vienintelė bestija, terorizavusi gyvenimą „nuo vilko ant...“ režimu. Fobija praleisti kultūrinę apagė, intelektualų laikomą eta(lon)(t)ine, kaustė kiekvieną, besilygiuojantį į šią elitinę kastą. Laiko investicija būtina it siūlė perrėžtame Achilo kulne: dalyvauti galbūt nenori, tačiau nedalyvauti nenori labiau. Novatoriškumo stabui melsdamasis, būgštavai atsilikti, užsimerkti; tačiau žinodamas, kad šįvakar mieste štilis ir niekam nē-

ra lemta prisiliesti prie nūdienių kūrinų, net pats šios progos neturėdamas, nē kiek nekompleksuoji. Ne itin reikšminga, laimi ar pargriūvi, svarbu, kad kitas nenurūktų į priekį.

Žinoma, visuomet atsirasdavo netelpančių į žinomas mąstymo kategorijas; jie jas peržengdavo, sutrypdavo ir pamiršdavo, nes rentė pamatus pasaulėžiūroms, dar tik tapsiančioms madingoms. Šie žmonės, gyvosios legendos, nepasiduoda pasakojimui; jie yra ir neyra.

Dėl to pažangos avangardas man mažiau įdomus. Nepretenduoju į pirmų eilių dvasinę būvį, tegabu diletantiškai jas suprasti, neižvelgdamas kūrybinių jėgų spalvos ir akstino joms skleistis. Tačiau pilnagarbiai, šie guvūs, neretai itin sėkmingi morfino liaudžiai kolekcininkai ir platintojai, kaip, beje, ir kompleksuotos pamėklės, kurių šlovės lentynos vis dar tuščios, – gerokai paprastesni. Jų žvilgsnis, poza, kuklumo manifestai, santūri tyła, sodrus, kompaniją puošiantis juokas, korektiškos, visa kam tinkančios pastabos, sustyguoti argumentai ir kita socialinė amunicija nesunkiai nuspėjami. Tarp šių vyrų ir moterų, žinoma, buvo talentingų, tačiau – kaip dažnai nutinka – savo talentus jie taip puoselėjo ir mylėjo, kad nerasdavo nei jėgų, nei kantrybės jais pasinaudoti. Kilniadvasių karta, sakyčiau. Tiesą sakant, viešumoje juos retkarčiais paliaupsindavau, trokšdamas, kad mano veidu nutįstų saldi savimeilės seilė: esą matykite, gerbiu ir moku įvertinti kita.

Svaigus pasitenkinimas užliedavo kas kart patyrus, kad netikėtumu, išvalga, netgi pagieža esu pranašesnis už juos visus. Nė vieno skrupulo, vien monetos ir bailumas mano kišenėje. Žinodamas, kad savimi drebinu visa, kas išdidžiai tauškijama apie žmogiškumą ir dorybes, jaučiausi ypatingas; ne drungnas, ne karštas, o geliančiai šaltas. Tulžis nepaliaujamai veržėsi iš ugnikalnio gelmių, pelenai į kepenis spardė saule, o kiekvienas nepakilęs lėktuvas buvo asmeninė pergalė. Švento, tyro avinėlį dar niekur nemačiau, tačiau svajojau būti pirmasis taurės už jo garbę nepakėlęs.

Šiandien iš šios idilės maža kas liko; epochų fabrikas rinkai pateikė naują produktą. Žmonėms pavyko atrakinti tuščius savasties stalčius ir užlieti juos pažinimo, grožio ir abstrakcijos burtažodžiais. Gyvūno drapanos, kuriose – manyta – gyvybė pasmerkta gėdingai raudonuoti, iširpo lyg sparnai drugelio, žvakę apkabinę. Tačiau ne nuogybė atsivėrė; pasirodo, fiziologijos apšnerkšta, gilėliau bolavo dievo skraistė, rūpestingai, su meile suvysčiusi žmogų. Versmių versmė paliovė žaisti „iškask mane“ slėpynes ir upes bei ežerus, visus kūrinius po amžius trukusios kruvinos sausros priglaudė po motinos sparnu.

Žmonės išaugo, tapo galingi; abejonė subliūško, o „dar ne“ pa(r)sidavė „jau“. Koks apmaudas, kokia širdgėla mane pervėrė, supratus, kad šis naujasis sakramentas ant mano galvos nenusileido. Kniūbsčias parsiridenau namo, iškart į veidrodį – deja, tie patys gyvūno draiskalai. Nors netrukus radau likimo brolių, pojūčio, kad tarp teisiųjų neteisus esu, jie nepajėgė užmušti.

Niršau, džiūvau; instinktas trypti ir niekinti geidė aukų, tačiau gazelės virto gepardais. Iltytys atšipo; jei pradėčiau svaidyti panieką, nuoskauda, jei kibčiau jiems, palaimintiems, į atlapus ir spjaučiau, kad nieko nykesnio už juos neteko regėti – susidurčiau su tvirtesniu varžovu; ir nieko panašaus į seklų romaniūkštį, kuriame veikėjai juda vien tam, kad klausinėdami protagonistą leistų šiam porint *autentišką, romantiškozuoją* tėkmės tiesą. Pateptieji ne tik įrodytų nesą nykūs; negana to – įrodytų mane tokį esant. Kad ir kaip plūščiausi, ginklais žvanginčiau ar ugnimi drabstyčiausi – nē krisle-

lio garbės neapginčiau, mat jie patenkinti, o aš, jų manymu, tik atsitiktinė gėda. Babelio bokštas; sotus alkanu nesupranta.

Ankstėliau, kai drauge sąslavynuos dvasios kriaukšlį ieškojome – tais pačiais keiksmiais, giesmėmis rytus sveikindavome. Tačiau kaip mikliai jie užmiršo, kad pasaulis suskumba griūti, kai nebematai menkesnių už save, kai nebelieka labiau tinginčių, labiau plevėšų, išgverusių, labiau. Esą tai turėtų tapti motyvacinium rimbu, raginančiu skuosti, vytis, neatsilikti, pralenkti; bet anoks čia smagumas: visi dumia sinchroniškai, retas tesuklumpa – veikiau algoritmas, ne varžybos. O dar prieš starto šūvį juk norisi vieną kitą bėdžių būti jau aplenkus, naudotis įgimtais pranašumais, talento kulkomis, turėti stiprų, aktyvų ir ritmingą *ego*, kuris lyg uola stovėtų – nepajudinamas, nepakartojamas, tviskantis.

Absurdas; graudu, neteisinga, tačiau neabejotina: žmonės tapo lygūs. Ne teisėmis ar laisvėmis, ne socialine pasmerkimi ar finiziais rodmenimis, o būseną. Palaimintųjų epocha. Nebepavyksta nuskriausti; dvejetainė sistema, darnūs, abejingi skaičių karoliai; o jei kuris visgi suklypa ir atskubi pasijuokti – sutrinki, nes „nelaimėliui“ dėl to nei penki, nei du; šypso sau, strykteli ant kojų, kelnutes pasipurto, ir nē lašelio nuoskaudos, nē vieno nusivylimo debesėlio. Pranašumas pašalintas iš oro sudėties, kiekvienas nuolankiai kvėpuojantis – pasmerkta švytėti. Vos keletas plaučių liko aristokratai, toliau sau rūko prašvinkusius prisiminimus ir į naujadarus nē alveolė nekrypteli.

Horizontas it danties skausmas: aukštos, rauplėtos kaktos, dailus, šviesus, anaipatol ne naivus minčių dėstymo siūlas. Išmanymas, pilstymo „iš tuščio į kiurą“ sterilizacija. Darbštumas, išvalga, šeštasis pojūtis – smalsumas. Bendruomenė – gryna, atsida-

vusi, patenkinta. Būčiau išniekintas, jei pasiskųščia. Juk jie – kitaip nei aš – patenkinti, o trokštančių būti nepatenkintų balso nebėra paisoma. Sutinku: liguistas potraukis visa ką vertinti laimės aspektu yra įdomus, neginčijamai patrauklus išradimas. Sveikinu tave, laime, bučiuoju lervišką, tingumu taukuotą tavo veidą, tik atsakyk man, bičiule: kaipgi būti laimingas aš galiu, jei ir kiti tokie yra? Ką gauosiu ir savo džiaugsmu šluostysiu, jei niekas neverks? Manai, įstengsiu džiaugtis draugų sėkme? Kur kišti savo laimėjimus, jei šie nieko nepranoksta ir nuo kolegos laimėjimų niekuo nesiskiria.

Juk dėl to dienas taip branginau, kai liepsnomis aplindavo troba kaimyno. Paslapčiom pro langą veizėdamas ir nuostolius skaičiuodamas šypsojais; akimoju sumesdavau, kur suklysta, ir tapdavau dar atidesnis. Pusiausvyra darni, kol pirkios degti nepaliauja, kol ir kiti netampa kruopštūs bei akylai; anksčiau dėl šių savybių stygiaus turėjau progą siusti, moralizuoti, tačiau kritikuodamas juk viliesi, kad nebus pasitaisyta. Nebandęs susireikšminti tarp lygiųjų šito nesupras.

Ir čia tik ledkalnio viršūnė. Ne vien aš prisidūškėjau: šimtai patepimo išvengusių menininkų buvo perdėm drąsūs ir neapdairūs. Aišku, negalima peikti – retas juk vylėsi, kad kūrėjų deklaruojamos šviesios, idealios vizijos taps tikrove. Pašaipiai nusi-teikęs skaičiuodavau sparnuotus šūkius: minios skonio destrukcija, aktyvi individų – gimstančių asmenybių – veikla, mąstymo pliuralizmas, nuomonių manufaktūros, spalvų fabrikai; tai intelektualų darbo įrankiai, jų leksika, duona ir žaidimai, galiausiai – autokefalinio burbulo sienelės, burbulo, kuris itin svarbus kiekvienam ezoterikų būreliui; šia-pus–anapus. Tačiau „šia-pus–šia-pus“ visuomet atrodė grėsmingai; kol privilegijuotai skirstai kultūrinius davinus, tol spurdančia širdimi globoji atėju-

sius prašyti išmaldos. Esi reikšmingas, reikalingas. Tik staiga nutvieskia supratimas, kad tavo daviniai niekam nebereikalingi; skelbti idealai įgyvendinti ir visi gamintojai bei vartotojai susispietę toje pačioje barikadų pusėje.

Tad nieko bloga nenujausdami kūrėjai uoliai darbavosi. Žinoma, jie jau seniai nemoralizavo. Kai kurie su pasimėgavimu keikėsi, kiti rašė lakoniškais sakiniiais, tretė – be sakinių; muziką paisė, tapybą grojo, teatrą koliažino. Originalumas užgniaužė formos, turinio debatus. Menas racionalizuotas ir kiekvieną žmogaus išskyrą apglėbė tiršti semantiniai tinklai. Kūryba tapo totalitarinė, pripažįstanti tik savo autoritetą. Toks galaktikos modelis sklandžiai funkcionavo, kol veidų min(i)a buvo it pūlinys pritvinkusi dėkingumo; tačiau dabar kiekvienas pats apsirūpina intelektualine produkcija: privilegijuotiems luomams sparnai nudrėksti.

Pernelyg nustebti nederėtų: skelbdami idealus menininkai paprasčiausiai persistengė. Žadindami sąmoningumą, kviesdami murkdyti ir smaugti žiniasklaidą, skelbdami kūrybinės saviraiškos, nepriklausomumo būtinybę jie prarado auditoriją. Prieš savaitę viena pagrindinė menininkų salelė platino skrajutes, nedviprasmiškai diagnozuojančias: „Bjauru, tačiau rojus atėjo.“ Kūrėjo išdidumas neleidžia prisidėti prie ariergardo pulkų; troškimas būti priekyje, žūti pirmam yra instinktyvus, todėl perversija tapo neišvengiama. Jei visuomenė pasiekia idealus, būtina rasti naujų, ir menininkai, aistringi nepateptieji, virto retrogradais. Vertybės, dar taip neseniai šlovinamas, jie netruko nulinčiuoti. Visa, kas gera, menininkai su įkvėpimu prievartauja; taip gimsta nauji kūrybos kūdikiai.

Menas nesiliovė cirkuliuoti, tačiau tai – audra baloje. Visa kūryba, visos pastangos švinko dievo skraistėje; menininko statusas pakito – melagis, neapykantis sodininkas, laimės elgeta, ligonis. Ir aš sergu, tačiau kaip purvinas žmogus, ne menininkas. Kas dieną vis giliau karščiuoju, mano mąstymas sutrūkinėjęs skurdžiomis sapnų skiautėmis; nebejaučiu, kada meluoju, įtaigauju, vien klidžiu, bet galbūt teisingai klidžiu, nes tai, ką regiu, mane verčia į duobę.

Miestas persirengė. Švarūs, lygūs rūbai apgaubė pastatų pečius, žvilgantys batai paslėpė basas, žaizdotas gatvių pėdas – ekscentriškas, fotogeniškas spektaklis. Federacinė pelų ir grūdų valstybė žlugo, pastariešiams ginklu užėmė valdžią. Pelai ir ugnies persekioji, jų trapūs kūneliai suriesti ugnies žnyplių. Rezistencija – turinį pametęs žodis: vertė triumfuoja, ir šįkart ji nē vienos šiukšlės nepasigailės.

Pamažėl žmonės panoro klausytis vienas kito, suprasti, išgyventi šeimą, mylimąjį, draugus. Tai, žinoma, gražu, romantiška, tačiau dramos sukurti nepada. O kokia gausybė tragizmo, gyvybės ežerų telkšojo nesikalbėjime, nesiklausyme! Daili kančia: smelkianti, pavergianti mintis, ištikimybė, pasitikėjimą ir košmariškausiomis baimėmis smaugianti vaizduotė. Aukštumos, bedugnės – nuostabios amplitudės, liguistas jautrumas, vartai į žmogaus begalybę. Šiandien, deja, jau visur ramu; vos vienas kitas dar ilgisi susvetimėjimo.

Saldybės indas sklidinąs; nebereikia kurti. Žmonių mintys apvarvėjusios gerumu, šie lipnūs sakai gajūs it auglys, palengva įsiviešpataujantis įvairiuose charakterio organuose. Delnai drėgni, nuolankumą praktikuojantys; globali meilė pranoko intymiąją; branginti draugą tapo sunku, nes mylimas artimas, o artimas – kiekvienas. Nebepavyksta nei skaudinti, nei būti įskaudintam, nes liautasi savintis, tikėtis ir reikalauti, negana to – išties pasitvirtino, kad pašalinus kismą atsikratoma kėsimo. ➔

Rėzos atradimas

→ Žmonijos paveikslas nutrintas, septynių dienų kompozicija šluote nušluota; horizontas parpuolė ant kelių, toliai nusviro it beviltės rankos.

Žinojimas atleidžia nuo atsakomybės.

Dialektikos dekadansas. Opozicija atvėso, ir joks vėjas danguje nebestumdo debesų.

Laimė lepino, visa, kas į ją kėsinosi, pamažėl sutrypta. Skurdas kapituliavo; uždarytos ryškiausios skausmo kasyklos, būtent: savęs lyginimas su kitais ir savigroža, taip išraunant pavydo apraiškas; be to, sutru(m)pintas ilgesys it vinis įkaltas į dieną, kurioje esama.

Galimybėms neadekvatūs tikslai liko tik išimtiniai ligos atvejai; perfekcionizmo vizija suvarpyta ironijos šratų – kiekvienas paskiepytas nuo ambicijų. Ropštimsis per galvas – vien juokingas prisiminimas. Dabar net savo pėdų plotelį drovimasi užimti. Negana to, „išlikimas“ įrašytas į Raudonąją sąvokų knygą; tiesa, ne itin rūpinamasi šiosios išlikimu, mat būvis pakilo į mūšį prieš kovą.

Būta desperatiškų nevilties gestų: konservatyvios grupės, svilnamos gėlos, nes malonumas sruvo ne iš jų šaltinių, baiminosi disharmonijos. Dvasininkija kniūbsčia dejavo, jog atėmus iš žmogaus liūdesį bus atimtas ir atgimimo, prisikėlimo, Velykų džiaugsmas, kad, užuot klonavę laimę, mes lyg kankorėžių sėklas turėtume barstyti skaidrų tikėjimo liūdesį.

Po XX amžiaus glamonių nuosėdos jau nusistovėjo; neliko manančių, kad seksas be pasekmių gali negatyviai dirginti moralę: vyrai ir moterys nesivarždami dalinasi savimi. Tai tapo tokia įprasta, buitiška, mechaniška norma, kad plačiuosiuose sluoksniuose netgi kilo diskusijų, ar žmogui negali kenkti seksas be priežasčių. Gašdindami nuobodulį ir trokšdami sukelti sąmyšį, didžiausi ekscentriškai (dažniausiai pagrindinio menininkai) laikydavosi celibato.

Vaikai sustabarėję: jų auklėjimas tarsi gėlių laistymas – tas pats vanduo skirtingiems žiedams. Niveliuojančios ugdymo ir švietimo programos monopolizavo mokslo ūkio sektorių. Tuo tarpu kiaušinio principu (trynys – tai vaiko laisvė, baltymas – jo galimybių ir poreikių, kuriuos galima rinktis, spektras, o lukštas – natūrali (pažymiu), neprimesta riba, žyminti laimės pabaigą; kas gi norėtų ją peržengti?) grįsta šeimos etika, nors ir nesankcionuota teisiškai, tapo normatyvine pačių tėvų iniciatyva: taip galutinai apriboti brendimo ir individualizacijos nuokrypiai, tapti iškrypėliu, tiksliau, genijumi, novatoriumi, revoliucionieriumi tapo nebeįmanoma.

Rytais lydžiu į mokyklą savo jaunųjų sūnų. Juk matau: jis nei gabus, nei talentingas. Tiesa, labai protingas, doras, eruditas kaip ir visi jo bendraamžiai. Po pamokų laukiu mokyklos parkelyje; berniukščių minioje jo kartais neatpažįstu; staiga pajuntu, kaip ramios, šiltos rankutės pasibėdžia į mano delnus; pažvelgiu žemyn – guvios, džiugios akys, jokio stygiaus, jokios vilties, vien patogi pilnatvė. Juokdamiesi, šnekučiuodamiesi grįžtame namo. Burnoje – muilo skonis; veidmainiaudamas pavargstu ne mažiau nei jausdamasis neteisus. Galbūt metas ieškoti patepimo.

Pietų pertraukai ištirpus, sliūkinu į darbą nusiminęs, viltį rasti stiprybės pykčiui veik pradėjęs.

DAINIUS VANAGAS

Senoji Lietuvos literatūra. Kn. 28. Donelaitis ir Rėza vertimų, leidimų ir tyrimų lauke. Sudarė ir parengė Sigitas Narbutas. V.: LLTI, 2009. 349 p.

Mūsų mokslininkai humanitarai nesėdi sudėję rankų. Monografijas, kuriose įsikūnija jų triušo vaisiai, skaitytojais galbūt užkliudo akimis knygynuose, bet kažin ar daugelis jų yra bent užfiksavę mokslinių institucijų testinių leidinių egzistavimo faktą... O šiuose visai nemenuojamiesiems „žurnaluose“ taip pat sugula reikšmingi darbai. Matyt, galima apgailestauti, kad greta mokslinių tekstų, turinčių santraukas anglų ar vokiečių kalba, į viešąją erdvę nepaleidžiamos analogiškos reziümė *prastuomenės* kalba...

Tokių apmąstymų kilo atsivertus Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto leidinio „Senoji Lietuvos literatūra“ 28 knygą (paženklintą 2009-ųjų data, pasirodžiusią, regis, tik šiais metais). Leidinys konkrečiai įvardytas: „Donelaitis ir Rėza vertimų, leidimų ir tyrimų lauke“, taigi turėtų sudominti ir „populiariai“ besidominčius Mažosios Lietuvos raštija, jos kūrėjais. Pagrindinės leidinio publikacijos (greta tradicinių „žurnalių“ – recenzijų, renginių aprašymų) skirtos dviem didiesiems Mažosios Lietuvos vardams. Artėjantis 300 metų jubiliejus ir jau vykstantis pasirengimas jam itin sureikšmina „Metų“ autorių; šis kontekstas įpareigoja bent paminėti Kristijonui Donelaičiui skirtus tris straipsnius: Dalia Dilytė jo pasakėčias gretina su prancūzų ir vokiečių, Vaidas Šeferis gvildena pirmuosius „Metų“ vertimų į čekų kalbą bandymus, Daiva Krištopaitienė, analizuodama publikavimo patirtį, teikia konkrečius pasiūlymus būsimiems jubiliejiniais poemos leidimams... Vis dėlto šias publikacijas ir apimtimi, ir reikšmingumu pranoksta tikrai naujas rėzianos puslapis: čia publikuojamas Liucijos Citavičiūtės iš vokiečių kalbos išverstas Martyno Liudviko Rėzos veikalas „Filologinės-kritinės pastabos lietuviškai Biblijai“ (dvi jo dalys) ir trumpas įvadinis vertėjos žodis. Būtent prie šios publikacijos ir norėčiau stabtelėti.

L. Citavičiūtė savo glaustoje pratarmėje iškart įvardija reikalo esmę: „1816 metais Karaliaučiuje išspausdintos trys lietuvių Bažnyčios, kultūros ir literatūros istorijai reikšmingos knygos. Jas sieja Karaliaučiaus universiteto profesoriaus Martyno Liudviko Rėzos vardas.“ (p. 93) Taigi pirmiausia išleista naujai Rėzos suredaguota vadinamoji Kvanto Biblija, pasirodžiusi – kaip pirmoji išspausdinta lietuviška Biblija – 1735 ir 1755 m. (XVI a. Bretkūno vertimas, kaip žinome, liko rankraštis, XVII a. S. B. Chylinškio Londone „pusiau“ išspausdinta – likusi neįrišta, neįgavusi galutinio knygos pavidalo – čia neminama, matyt, kaip nebuvis Rėzos ir kitų Karaliaučiaus universiteto ugdytinių akiratyje); Naujasis Testamentas buvęs išleistas jau 1701 m. Naujai suredaguotas Šventasis Raštas, anot vertėjos, sulaukė Mažosios Lietuvos liuteronų pripažinimo ir tapo Rėzos Biblija. O kruopščiai beknebinėjant kiekvieną 1755 m. Bibliją Karaliaučiaus profesoriui, be abejo, susikaupė ir teorinių pamąstymų, ir empirinių pastabų. Tad tais pačiais 1816-aisiais vokiškai jis parašo ir išleidžia net dvi knygas: „Lietuviškos Biblijos istoriją“ (šios vertimą L. Citavičiūtė analogiškame LLTI leidinyje publikavo 2007 m.) ir „Filologinės-kritinės pastabos lietuviškai Biblijai, naujojo leidimo lietuviško teksto redagavimo komentaras“. 1824 m. perleidžiant Bibliją Rėza vėl išleidžia „Pastabas“, šį leidinį traktuodamas kaip antrąją ankstesniojo dalį (L. Citavičiūtė publikuoja abiejų vertimus).

Norint geriau suvokti istorinį kontekstą, visai pravartu iškart po vertėjos žodžio šoktelėti į antrosios „Filologinių-kritinių pastabų“ dalies pratarmę (pirmojoje knygoje Rėza be jokių įvadininių žodžių imasi lukšteni Pradžios knygos netikslumus), prasidejančią taip: „Aštuonioliktojo amžiaus pradžioje įvairių Prūsų Lietuvos vietovių dvasininkai parengė Biblijos vertimą, remdamiesi ne pagrindiniu tekstu, o Lutherio vokišku vertimu. Knyga išspausdinta 1735 metais, joje įdėta daktaro Kvanto pratarmė.“ (p. 185)

Kiek netikėta, kad šioje mokslinėje L. Citavičiūtės publikacijoje nenurodomi Rėzos knygų originalūs pavadinimai (po trijų minėtų donelaitianios straipsnių pateikiamos santraukos anglų kalba, o po šios itin solidžios publikacijos jos nėra nei anglų, nei labiau tikėtina vokiečių kalba); jų teko ieškotis papildomai, tad surasta „Mažosios Lietuvos enciklopedijos“ 4 tome, kur Rėza pristato su bendraautoriais pati L. Citavičiūtė: „Geschichte der litthauischen Bibel“ ir „Philologisch-kritische Anmerkungen zur litthauischen Bibel“. Man, profanei, klausimų sukėlė ir „Filologinių-kritinių pastabų“ autoriaus inicialai: D. L. J. Rėza... „J.“ galėčiau suprasti kaip lietuvių deklaruojančią (matyt) Rėzos priimto vardo Gediminas formą *Jedimin*, o „D.“ vietoj lauktino „M.“ taip ir pakibo (Dr.?)... Bet neužstrikiame smulkmenose, yra kuo esmingai pasidžiaugti!

Tiesą sakant, nemanau, kad Rėzos „Filologinės-kritinės pa-

stabas“ pultų skaityti net ir aistringi Mažosios Lietuvos paveldo gerbėjai. Kruopštūs pasiknebinėjimai lietuviškojoje XVIII a. Biblijoje, matyt, skirti ir to meto, ir šiandienos specialistams – teologams, kalbininkams. Vis dėlto net jei mes nieko nenučiuosime, o ir menkai mums rūpi – toks ar kitoks turėjęs būti žodelis vertime, Rėzos – erudito, poligloto – fenomenas yra suvoktinas ir pagerbtinas. Bent aš skaitydama šį veikalą patirtus įspūdžius iš tiesų galiu reziumuoti: Rėzos atradimas!

Lyg ir žinota: Rėzos dėka turime K. Donelaičio „Metus“ ir Mažosios Lietuvos dainų rinkinį, Rėza profesoriavo, vadovavo Lietuvių kalbos seminarui Karaliaučiaus universitete; dar buvo įstrigę: Rėza kaip karo kapelionas (ir kaip rusų sąjungininkas) dalyvavo žygiuose prieš Napoleoną... Vis dėlto, jei V. Šeferis pažymi, kad Donelaitis dažnai suvokiamas kaip „liaudies balsas“ neįvertinant poeto universitetinio išsilavinimo, kalbų mokėjimo, tai, regis, dar didesnį minties šuolį reikia atlikti nuo Rėzos kaip tautosakos rinkėjo iki Rėzos kaip Biblijos, jos pradinių ištakų ir tiesų atsiskakojimų (vertimų) žinovo. L. Citavičiūtė savo įžanginiame žodyje pažymi Rėzą rėmusius senosiomis kalbomis parašytas Biblijos tekstais, be to, ant stalo turėjus ne tik vokišką Lutherio vertimą, Bretkūno rankraštį, bet ir daugybę „(apie 150 autorių) egzegetinių veikalų, Biblijos komentarų ir kt.“, tačiau *neviernam Tamošiui* šie žodžiai nuskamba lyg poetinė hiperbolizacija. O „pačiupinėjęs“ paties Rėzos tekstą (taip, vertimą, prie originalo nesu prisilietusi), jau įtikintas, kad tikrai „ant stalo“ būta daugybės knygų, o galvoje – kalbų, lieki pagarbiam suglumęs: iš kur, kaip? Tas lengvumas, tas „savaimis suprantamumas“ gretinant lietuvišką ir vokišką Biblijos ištarbę su hebrajiška, aleksandriečių, sirų, daugybės kitų autorių išverstą...

Rėza skyrius po skyriaus, eilutė po eilutės analizuoja buvusius netikslumus iš pradžių Senajame, paskui Naujajame Testamente. Kone kiekvienoje pastraipoje (analizuojant Senąjį Testamentą) mirga hebrajiški rašmenys, įsiterpia ir siriški, ką ir kalbėti apie citatas graikų, lotynų, vokiečių kalbomis. Kaip žinoma, svarbiausias autoritetas Prūsijos tikintiesiems – lietuviams taip pat – buvo didysis krikščionybės reformatorius Martinus Lutheris, kurio Biblijos vertimu į vokiečių kalbą dažniausiai remtasi. Rėza, redaguodamas liuteriškosios pagrindu į lietuvių kalbą išverstą Bibliją, tikslina neteisingai suprastus (paties Lutherio ar Lutherį verčiant) žodžius, germanizmus nekart keičia lietuviškais žodžiais. Jis nebijo nusistebėti netiksliai Lutherį supratęs kurią nors frazę, nors neketina menkinti jo autoriteto, neretai Biblijos vertėją į vokiečių kalbą įvertindamas kaip „uolų“, „kruopštų“... Žinia, pirmiausia Rėzai rūpi lietuviško vertimo tikslumas, bet šios „Pastabos“ liudija jį sirgus ir lietuvių kalbos puoselėjimu... Pavyzdžiui: „Izajo knyga išversta, be abejonės, gryniausia ir dailiausia lietuvių kalba, stilius pakilus, nėra germanizmų ir nevarojami žemi pasakymai.“ (p. 142) Kartais ir prašauant (Bretkūno „pranašas“ laikomas pasenusiu žodžiu, vietoj jo vartotinas „prarakas“ ir pan.), išties aiški Rėzos pozicija: jei turime savą, lietuvišką, žodį, nesilaikykime germanizmų. Jis primena tokius žodžius kaip „kunigaikštis“ (vietoj „erciko“) „pylimas“ (vietoj „šancų“), netgi „umaras“ (vietoj „šturmo“) ir kt.; regis, slavizmai („čėsas“ ir kt.) mažiau užkliūva... Sukritikavęs vieną ar kitą žodį, frazę, Rėza neretai pažymi: Bretkūno buvę išversta gerai. Tad greta susižavėjimo, nuostabos, žvelgiant į šį erudito darbą, dar kyla toks naujus klausimas: o kodėl jis, priekaištavęs (antrosios dalies pratarmėje) 1735 m. Biblijos leidėjams, kad šie nesirėmė Bretkūno jau XVI a. atliktu vertimu, „kur ne kur tik pataisę senus ir nesuprantamus posakius“ (p. 185), pats perleido būtent šią – Kvanto Bibliją, o nesiėmė iniciatyvos ištraukti, paskleisti viešumon po ranka turimą kruopštų Bretkūno darbą?

Gal ir retorinis klausimas. Užtat susivokus, kad daugelis darbų „neegzistuoja“, jei jie neaktualizuojami, neištraukiami iš stalčių ar iš amžių glūdimos, telieka nuolankiai dėkoti LLTI Senosios literatūros skyriaus darbuotojai dr. L. Citavičiūtei už atrastąjį Rėzą. Tikrai nestebina vertėjos prisipažinimas, kad triūsta keletą metų (ne mažiau prireikė ir redaktoriams). Juk šalia „gryno“ vertimo teko atlikti ir didžiulį mokslinį tiriamąjį darbą: išnašų, pristatančių tekste minimus autorius, patikslinančių paties autoriaus suklydimus ir pan., gausybė (tiesa, vertėjai reikšmingai talkino Sigitas Narbutas, komentuodamas graikiškus ir lotyniškus posakius)! Prisiminę (nesigilindami į visą darbuotės lauką) prieš keletą metų L. Citavičiūtės išleistą solidžią monografiją „Karaliaučiaus universiteto Lietuvių kalbos seminaras: istorija ir reikšmė lietuvių kultūrai“, mes, Mažosios Lietuvos simpatikai, tikrai galime pasidžiaugti, kad „dvasios archeologų“, profesionaliai klodas po klodo atveriančių šį nugrimzdusį pasaulį, būrys visai nemenkas. Ir Liucija, regis, iš periferinės zonos vis labiau „gravituoja“ į centrą!

ASTRIDA PETRAITYTĖ

NANA DEVIDŽĖ

Po dvidešimt penkerių metų: lietuvių dainų rinkinys gruziniškai

Žinome, kad kiekviena knyga turi jai skirtą lem-tį. Iš tikrųjų keistas ir stebi-nantis likimas ištiko kultū-ros ryšių centro „Kaukazo namai“ 2009 m. publikuo-tą leidinį „Žalioji rūta“.

Manau, lietuvių skaity-tojai nesunkiai supras, apie kokią knygą kalbama. Taip, tai būtent tas lietuvių liau-dies dainų rinkinys, kuris ištisus dvidešimt penkerius metus laukė, kol bus išleistas.

O viskas prasidėjo dar praeito amžiaus aštuntajame dešimtmetyje. Būtent tuo metu buvo surkurta „ne-įtikėtina“ organizacija (taip ją sovietmečiu vadina-davo mūsų kolegos iš kitų respublikų), kuriai vado-vavo filosofas ir literatūros kritikas Otaras Nodija, –

Meninio vertimo ir literatūrinių ryšių redakcinė kolegija. Ji subūrė talentingus tiek vyresniosios, tiek jaunosios kartos vertėjus, kurie buvo užsibrėžę tikslą įvairių šalių, taip pat ir kitų sovietinių respublikų, skaitytojus supažindinti su geriausiaisiais gruzinų literatūros kūrniais, be to, ir gruzinų vi-suomenę pripratinti deramai vertinti kitų šalių literatūros palikimą. O. Nodija pirmenybę teikė vadinamojo sovietinio Pabaltijo tautų literatūrai, su kuria gruzinai išties menkai te-buvo susipažinę. Toks sprendimas subrandino idėją, kad pažintį su pabaltijiečiais derėtų pradėti nuo jų šaknų – geriausių folkloro pavyzdžių vertimų. Remtasi suvokimu, kad niekur kitur tautos prigimtis ir esmė taip ryškiai ir visaver-tiškai neatsiskleidžia kaip įvairių žanrų folklore. Manėme, kad pažintis su tautos dvasinio pasaulio pagrindais, jos vi-dine energija, pereiniais išbandymų keliais ir siekais padės geriau suvokti ir jos literatūros paveldą.

Knygos rengimo maratonas prasidėjo nuo geriausių lie-tuvių folkloro kūrinių atrankos. Kitas etapas – jų pažodiniai vertimai, kuriuos puikiai atliko Virginija Timinskaitė ir Mzija Gelašvili. Vertėjų grupei vadovauti ėmėsi poetas Taimurazas Abuladzė. Prasidėjo pats atsakingiausias dar-bas – sudėtingas ir įdomus kūrybinis procesas, į kurį buvo įtraukti žinomi gruzinų poetai: Vachtangas Charčilava, Džordžis Povelis, Givis Alchazišvilis, Zauras Molašchija,

Pasitraukus gairinin-kams dar bandėme naršyti pusiau sudegusių ir peršlapu-sių popierių šūsnis, vildamie-si bent ką nors išgelbėti. Iš lietuvių folkloro medžiagos liko tik aplankas apdegusiais pakraščiais.

Po šių bėdų Gruziją ištiko ir kiti, kur kas reikšmingesni ir skaudesni sukrėtimai – So-vietų imperijos žlugimas, karas Abchazijoje, vidinės poli-tinės gruzinų rietenos, taip pat vadinamasis Tbilisio karas, kuris irgi nepagailėjo pa-vojų knygoms. Tvarkant su-niokoto kultūros ryšių centro „Kaukazo namai“ liekanas iš popierių, jau atiduotų į ma-kulatūrą, krūvos po lapelį te-ko rankioti išlikusio tomo puslapius... Ir tada nusprendžiau: kad ir kiek man tai

Tamazas Badzagua, Tagu Meburišvilis, Zurabas Kuchiani-dzė, Dodo Čumburidzė. Dabar jau drąsiai galime pasakyti, kad jų pastangos pranoko lūkesčius ir sulaukė skaitytojų pripažinimo. Paaiškėjo, kad mūsų tautas, gyvenančias ab-soliučiai skirtingomis gamtos sąlygomis, turinčias savitą is-toriją, tradicijas ir gyvenimo būdą, sieja panaši skaudžių iš-gyvenimų atmintis, panašūs džiaugsmi ir gebėjimas su hu-moru ir be tulžies liejimo pasijuokti iš savo trūkumų. Atski-rai reiktų gvildinti mūsų tautų folkloro temų ir siužetų pa-našumus.

Tada, kai darbas buvo beveik baigtas, dviejų tomų kny-gą, parengtą atiduoti į spaustuve, ištiko nelaimė.

1990 m. Tbilisuje įvyko žemės drebėjimas. Kolegija bu-vo įsikūrusi senamiestyje, pusanro amžiaus senumo pasta-te su plyšiais sienose. Žemės drebėjimas namą sugriovė. Tuo metu pastate buvusių žmonių likimas buvo svarbesnis nei parengtų ar spaudai teberengiamų knygų... Juolab kad sugriuvus namui kilo gaisras. Nesunku įsivaizduoti, kas ta-da nutiko įstaigoje, kurios pagrindinė darbo priemonė buvo popierius.

Gaisras daug ką sunaikino, taip pat ir mano išversto Mykolo Sluckio romano „Laiptai į dangų“ rankraštį, kuris jau buvo baigtas redaguoti, ir knyga turėjo būti perduota leidybos skyriui.

kainuotų, turiu pasirūpinti, kad lietuvių liaudies dainų rin-kinys būtų išleistas. Pirmą, todėl, kad tiek, kiek egzistavo kolegija, būtent man teko būti lietuvių literatūros kuratore, antra, tokiu būdu norėjau išreikšti dėkingumą savo drau-gams lietuviams, kurių meilė ir paramą per mūsų šalies naujausios istorijos vargmetį nuolat patiriu.

Kai knyga iš naujo buvo rengiama spaudai, norą meniškai ją sutvarkyti išreiškė talentinga dailininkė Ketī Matabeli. Nors menininkė nėra knygų iliustruotoja, esame įsitiki-nę, kad jos originali kūryba puikiai įsiterpė į šį subtilių Lietu-vių dainų rinkinį.

Knygos pasirodymas svarbus dar ir tuo, kad ji buvo pa-skirta ne tik O. Nodijos, bet ir tų lietuvių folkloro tekstų vertėjų, kurių daugumos jau nėra tarp mūsų, atminimui.

Kad nenuėitų niekais įdėtas triūsas tų, kurie plūšėjo ren-giant šį leidinį, mus parėmė Lietuvos valstybės institucija – Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas. Esame dėkin-gi ne tik šiai organizacijai, bet ir visiems palaikiusiems ir padėjusiems rengti šią retos, bet vis dėlto laimingos baig-ties knygą.

Vertė Juozas Šorys

Ketī Matabeli piešiniai iš „Žaliosios rūtos“

Man labai patinka ponios

Man labai patinka ponios. Jos labai kūrybingos. Sugalvoja visokiausių savo poniškumo įrodymo būdų: nuo namų, suknelių spintos demonstravimo iki dalijimosi patirtimi, kaip išsirinkti vyrą susirašius ant lapelio dešimt reikalavimų (beveik kaip Dešimt Dievo įsakymų). Su tais būdais visi, kuriems rūpi, kaip ponai gyvena, gali susipažinti per televiziją, taip pat atitinkamos laikysenos žurnaluose. Kai į televiziją ir žurnalus nebetelpa, ponios pasiryžta šokti, dainuoti, kad kaip nors išsprautų. Viskas puiku. Žurnalai ir televizija turi darbo, nes gauna pinigų, o už dyka juk niekas nenori dirbti. Piličiai vartydami, skaitydami ir žiūrėdami išgelbsti save iš pavojaus paskėsti nuobodulio gelmėse, neretai užsidega ponių propaguojamus būdus panaudoti taip, kad pajavaintų savo gyvenimą. Jeigu pasiseka, jeigu lydekai paliepus, joms panorėjus pavyksta išsprauti į ponių ratą, skleidžia poniškumo įrodymo būdus kitiems. Bet aš ne apie tai. Apie tai jau daug prirašyta ir prikalbėta vis nepamirštant priminti: oi, kokios jos, tos ponios, pliuskės, oi, kokios banalios ir neįdomios. O iš kur žinot, norisi paklausti. Vadinas, vartot, skaitot, žiūrit. Bet aš ir vėl ne apie tai. Aš apie superponias, apie kurias jūs tikrai nebūsate vartę, skaitę, žiūrėję.

Viena ponia – ponia iš pašaukimo (ar iš prigimimo, kas ten supras). Ji turėjo vyrą, bet ne poną. Ir dabar turi. Kitą,

nes pirmasis pasimirė. Irgi ne poną. Bet ji ponia. Ne išlaikytinė. Nes visą gyvenimą, kol buvo pajėgi, dirbo. Vadovavo. Buvo pakankamai sunki, todėl retai kada atsisodavo, tiksliau, tik tada, kai reikėdavo atvežti į darbą ir parvežti arba nuvežti į kokį nors ponių pokylį. Ir darbe, ir tose vietose, kur vykdavo pokylis, ponia taikydavosi atsistoti į kuo gilesnį ir kuo minkštesnį fotelį, kad visą turimą sėdėti laiką jaustųsi saugiai ir patogiai. Taurelių pokylyje neskaičiuodavo. Neretai pasitaikydavo taip, kad nebepataikydavo ištiesti rankos su taurele prašydama įpilti dar. Kartais atsisodavo su visu foteliu, nes nepajėgdavo savęs ištraukti, kai kūnas padidėdavo gerokai užvalgius ir išgėrus. Kartais su foteliu ir į lovą nugriūdavo. Vyras visada būdavo šalia. Rankas patarnauti ištiesęs savo poniai. Dabar ši ponia nebedirba. Ir į pokylius nebėvažinėja. Nebegali atsistoti. Nei su lova, nei be lovos. Todėl visą laiką guli. Šalia rankas patarnauti savo poniai ištiesęs visada stovi antrasis vyras. Draugės klausia: kaip tau taip sekasi, kodėl tie vyrai tau taip pataikauja? Užtat, kad aš ponia, atsako, ir išradinga ponia.

Kita ponia turėjo poną. Todėl ir ponia buvo. Bet turėjo ir darbą. Na, tokį, kad ir į kirpyklą, ir į siuvyklą, ir į kavinę galėtų, kai prireikia, nueiti. Smulkioms išlaidoms užsidirbdavo, nereikėdavo prašančiomis akimis į savo poną žiūrėti. Ir į žmones išeidavo, savo spintos turinį išnešdavo parodyti. Bet labai nemėgdavo visuomeninio transporto. Vyras, ka-

dangi irgi buvo ponas, neveždavo jos. O tais laikais, kada vyksta veiksmas, reta ponia turėjo teisę vairuoti automobilį, o dar rečiau patį automobilį (tiems, kuriems neaišku, paaiškinu – veiksmas vyksta sovietmečiu). Žiemą dar nieko – netoli iki darbo ir pėstute. O vasarą liūdna, nes ponai tada išsikelia į vasaros rezidenciją – į Valakampius (dabar turbūt Valakupiai). Bet ponia nebūtų ponia, jei nebūtų išradinga. Ieškojo ieškojo išeities iš susidariusios jai nepalankios padėties ir atrado, kad keltininkas vakarais palieka valtį nepri-rakintą ir pradeda savo tarnybą gerokai vėliau, negu ji išei-na į darbą. Taigi patogi proga visuomeninį transportą iš-keisti į vandens. Taip ir padarė: sėda į valtį, persikelia per upę ir strykt į krantą. Gal visą vasarą būtų taip plaukiojusi, jei ne keltininkas. Jam atsirado keblumų. Ateina į darbą, o darbo priemonė kitoje upės pusėje. Iš pradžių nusprendė, kad tokį pokštą jam iškrečia ilgai vakarojantis jaunimėlis. Ėmėsi tykoti. Bet iki paryčių neištykodavo – užmigdavo. Vienąkart netyčia užtykojo. Bet kas iš to? Tada prasidėjo varžytuvės – katras pirmas ateis prie valties. Kartais vienas pasisekdavo, kartais kitam. O ką darysi? Juk ponia. Ir išra-dinga ponia.

GILBONĖ

Neatsižadėk Palangos

Bãandau spausti neva nerūpestingą šypseną, kad tik nieko nereikėtų sakyti. Balsas kaipmat išduotų dukrai kvailą mano jaudulį. „Ar tu bijai?“ – lyg tyčia. Jei ne tu, lipčiau lauk iš šios velnio gondolos, nelaukusi, kol ji pajudės. Esu tokio amžiaus, kai imama bijoti įvairių nereikšmingų ir reikšmingų dalykų, anksčiau nekėlusiu jokio virpuliuko. Stengiuosi apsaugoti savo „gyvybes“ nuo atsitiktinių žaidėjų, kurie štai jau jungia gergždžiantį mechanizmą nepaleisdami cigaretės iš drebančių pirštų. Nieko nesakau, vis neva šypsau, ratas pajuda, ir aš imu konvulsiskai mojuoti žemėje liekantiems savo mažiesiems ir ironiškai besivaipiančiam vyrui – maždaug dešimtaisiais bendro gyvenimo metais ėmėm permąstyti ir permatyti vienas kitą, todėl dabartinę mano jauseną jis nuspėjo tą pačią akimirką, kai neatlaikiusi dukros rypavimų sutikau „pasigrožėti“ Palanga iš apžvalgos rato. Vaikystėje jį vadindavau velnio ratu.

Jei ne vaikai, kojos nebūčiau kėlusį nei į atrakcionus, nei į J. Basanavičiaus gatvę, nei apskritai į Palangą. Kepčiau sau Santorinyje, Brazilijoje, Indijoje, Malajzijoje, kol šios dar nesunaikino tirpstantys ledynai, – mintiju sukandusi dantis, kai ratas sustoja mums atsідūrus aukščiausiame taške ir mes palengva sūpuojamės metaliniame krepšelyje it kokios slyvos ant šakos. Įstengiu žiūrėti tik tiesiai prieš save, į jūrą, ir kad nereikėtų kalbėti, vėl bandau šypsotis: neatsižadėk Palangos...

Tiesą sakant, po metų „atostogų“ su dviem pametinėkais penkiasdešimties kvadratų bute tinka ne tik Palanga, tinka bet kas, kad tik ne savi namai. Tinka ir „Akropolis“, kaip visiškai legalus – juk reikia vaikus apipirkti – „atostogas“ pajavairiantis *sightseeingas*. Tokiose išvykose išvelgiu kultūrinį pažintinį elementą: kaip žmonės rengiasi, kaip bendrauja, ką perka. J. Basanavičiaus gatvėje man taip pat be galo patinka žmonės, spoksau į juos pro juodus akinius be jokios gėdos, žiūriu lyg filmą. Juk gyvenimas įdomesnis už kiną ir knygas, bėda tik ta, kad gyvenimo nepatirsi kada užsimanęs taip koncentruotai kaip dviejų valandų dramos.

Palanga mane veikia kaip *fantasy* stiliaus filmas. Atsiduriu ne tik kitoje realybėje vietos požiūriu, bet ir kitame laike. Į jusles neišgeria dabartinis Palangos vaizdas, matau tai, kas išlikę atminty: J. Basanavičiaus gatvė dar nenudepiliuota iki plikumo, neišstatuota atrakcionų margumynu ir šundaikčių iš kolekcijos „Kas tokias perka“ turgeliais; vilioja studento kišenei neįmanomas „Anapilis“ (todėl niekad ten ir nebuvau); ledų vežimai pilni užsienietišku neįprasto skonio „Valio“ ledų, apipintų kultine reklama „Kartą paragavęs negali sustot“; pats skaniausias vynas – „Aronijų“, kopose, butelis perpus su geriausia drauge, užkandant akmens kietumo pica iš lauko kavinės su plastikiniais stalais, kėdėmis, lėkštėmis, peiliais – ir tais plastikiniais. Nesakau, kad to pasiilgstu, tik atmintis įkyriai tvari, tvaresnė už pakitusią realybę.

Laimei, memorialinių vietų, kur buvęs ir esamas vaizdas daugmaž sutampa, yra. Visai šalia atrakcionų, išpuoselėtos, penkių žvaigždučių viešbučiais apsgastytos Birutės alėjos pradžioje, universiteto medinės poilsio vietos išlikusios tokios, kokios buvo prieš penkiolika metų, kai man Palanga regėjosi labai graži, su melancholiška, žolynų gaubiamo Raže, neįgyiais šaligatviais, dideliu knygynu, sukultu „Palangos“ restorano stiklainiu. Kai būnu Palangoje, užėinu į šias buvusias studentų poilsio vietas be jokios priežasties, gal tik norėdama apgauti laiką. Kaskart žvilgteliu pro „savo“ langą ir kaskart nustembu, kad „mano laikais“ tas kambarys atrodė daug didesnis. „Kodėl dabar niekas negyvena?“ – klausia ką tik pradinį išsilavinimą

įgijusi vyresnėlė. Sakau, gal nesuremontuota, todėl negali žmonės gyventi, o remontui trūksta pinigų. „Gali leisti gyventi daug pigiau, vis tiek kiek nors uždirbtų“, – mąsto dukra. Mykiu, kad universitetui nėra svarbu užsiimti poilsio organizavimu. „Tai tegu parduoda.“ Sakau, kad greičiausiai universitetas taip elgtis negali. „Jei jau universitetas, tai viską turi galėti“, – pykteli vakarykštė pradinukė. Dar anksti numanyti, kad protas ir galia nebūtinai dera tarpusavyje. Dažnai visai nedera.

Paulina Mongirdaitė (?). Žandaras Nikitinskis prie jūros tilto. Palanga. Apie 1905–1907

Palangoj proto ne tiek daug, jis čia nėra nereikalingas, ne universitetas juk. Nuo besimaskatuojančių žalio neuniversitetinio jaunimėlio *chebryčių* iš tolo trenkia daugiadienių pagiriom ir nežabotu kvailumu. „Man patinka maži vaikai, ypač kurių mamos gražias“, – mesteli vienas. Nieko asmeniškai, tik mano stebimos liaudies sąmojis skirtas visai ne man, o savai „vyriškai“ kompanijai, todėl tik mintyse vypyteliu: žinotum, kiek man metų. Prieš gerą dešimtmetį būčiau atsikirtusi – kvailai, nervingai. Užtat ir nemyliau jaunystės, ir nesiilgiu jos – už kvailybę, tuštybę, susireikšminimą. Ilgiuosi senatvės. Gražiausia man pagyvenusios poros, be garso vaikštinėjančios pajūriu ar skaitančios knygas parke, kartais pasikalbančios. Spėliuoju, kurio laikotarpio kurorte jie jaučiasi esą. Palanga savo prigimtimi taip pat panaši į pagyvenusią, šiek tiek koketišką damą, botulino dozės geltonų žibintų ir girliandų pavidalu turėtų ją žėisti, bet juk tai praeis, juk kada nors išseks visuotinės gamtos depiliacijos mada, kai kiekvienas kaimietis žoliapjove kas savaitę skuta taką ligi lauko išvietės, ką jau kalbėti apie kurortų madas, šienaujančias ne tik žolę, bet ir medžius.

Palangoj Lietuva – kaip ant delno, visa Lietuva ant smėlėto Palangos delno. Net apžvalgos rato nereikia, tik suoliuko prie plataus tako į jūrą. Visos tarmės, rusiški keikimai ir prilitę inteligentai. Runkeliai, elitas ir dar kažkas – nei tie, nei anie. J. Basanavičiaus gatvės balaganas ir miesto pakraščio ramybė. Deklaruojama ironija ir slapta trauka – laiko keičiamo, bet labai įprasto veido, stropiai vilgomo prisiminimų balzamu.

Neįsivaizduoju, į kokią Palangą nuvažiuosiu kitamet ar nežinia kada. Bet velnio ratas, neabejoju, bus. Gal ir kas nors daugiau.

NOMEDA GAIŽIŪTĖ

VITALIJA BOGUTAITĖ

II

*Nusinešiu su savim,
ko negalėjau
kitam atiduoti.*

*Saulėleidis
yra gražesnis
nei
užtemimas.*

*Negaliu prisiminti
tai,
ko niekada
nežinojau.*

*Atmintis yra
veidrodis,
kurio negaliu
ištrinti.*

*Taupau viską:
knygas, daiktus.
Leidau jaunystės
paukštei išskristi.*

*Negalima mėtyti žodžių.
Jie šventi, kaip duona.
Užėjus badmečiui
negriš.*

*Renku žodžius.
Guldau į sąsiuvinį po vieną,
kad išėjus
nepritrūktų.*

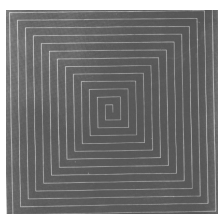
*Paukštė negriš.
Neranda namų.
Šiandien dar ilgai miegosiu.
Rytas toli.*

*Laikas – pinigai.
Pasirink.
Abiejų tikrai
neduosiu.*

*Sąžinės sąskaitą
suvedžiau.
Ataskaitą atiduosiu
nedelsdama.*

*Pagaliau atėjau
į stotį.
Laikas matyt gyvenimą,
koks jis yra.*

*Mano laivas
sudužo audroj.
Susirinksiu šukes
naujam gyvenimui.*

Penki sakiniai apie mūsų kalbą

„Gimtojoje kalboje“ (liepos nr.) paskelbtas Ritos Miliūnaitės straipsnis apie interneto žiniasklaidos kalbą. Išvada neišvengiama: žinių portalų kalba daug blogesnė negu popierinės žiniasklaidos. Autorė pateikė daug pavyzdžių, be kita ko, konstatavo, kad interneto žiniasklaidoje „gerokai dažniau nei laikraščiuose svetimi vietovardžiai paliekami neadaptuoti“. Nors pateikti nevykę pavyzdžiai (be linksnių galūnių), šiaip jau tai nėra blogiausias atvejis, juolab kad tokio principo iš esmės laikomasi ir VLE. Taip bent pamatome originalią formą, o juk jau išleisti keli „Pasaulio vietovardžių“ žinyno tomai, kuriuose anglakalbių šalių vietovardžiai adaptuoti nediferencijuojant ilgųjų ir trumpųjų balsių (visi balsiai trumpieji) – padaryta žala sunkiai beatitaisoma.

-lj-

TOMAS ARŪNAS RUDOKAS

Kitas laikas

Aš nežinau, kas tai yra tėvynė,
Aš nežinau, ką dovanoti tau –
Ar saulę kruvinai auksinę,
O gal mėnulio durklą sidabrinį,
Kai katės teroristės šaukia „miau“?!

Bet gal geriau padovanosiu
Grandinę tau, undinei uosto!
Kad būtum mano vergė paskutinė
Kaip jūroj, taip ir dykumoj!

O štai tada mes nusipirksim vyno
Ir grįšime į prarastą tėvynę
Iš kelio tolumo – namo...

Daina apie keleivį

Kartą eidamas keliu
Sutikau kažkokį Krišną.
Aš paklausiau: kas gi tu?
Jis atsakė, kad sugrįžta!

Harė Krišna, Harė Krišna,
Krišna Krišna, Harė Harė!
Kas padarė, kad sugrįžtum?
Vienas Dievas tai padarė!

Kartą eidamas keliu
Sutikau kažkokį Jėzų.
Aš paklausiau: kas gi tu?
Jis atsakė: prisikėliau!

Jėzau Kristau, aleliuja!
Tavo veidas kaip lelijos!
Vienas skrenda, kitas guli,
O žvaigždėm ant žemės lyja...

Kartą eidamas keliu
Sutikau kažkokį Budą.
Aš paklausiau: kas gi tu?
Jis atsakė, kad pabudo!

Buda, kam tu pabudai?
Kas padarė visa tai,
Kad visur yra dievai –
Vieno Viešpaties vaikai?

Purslai

Sėdėdamas prie upės
Ant nuvirtusio medžio
Pasiitinku tekančią saulę
Su eilėraščiu delne!

Bedieviškai graži žuvis
Iššokusi virš vandens
Aptaškė mane
Perlų purslais...

Man draugai – tai traukiniai,
Kurie niekada nesugrįžta į stotį
Negyvenamoj saloj...
Bet argi yra dykumos laivai?!

Railway station

Moters kojos – tai bėgiai,
Vedantys į tą stotį,
Iš kurios kadaise išvažiavai,
Bet vis svajoji sugrįžti.
Vis ir vis ir vis!
O garvežio švilpesys –
Tik viltis,
viltis,
viltis...

Kita erdvė

Man norisi gyventi jau ne žodžiais,
Bet spalvomis arba garsais,
Paišyti anglimi ir suodžiais,
Rašyti deimanto peiliu –
Bet taip daryti negaliu,
Nes mano kraują jau užuodė
Gal juodas uodas, o gal uodė,
Kurių nei myliu, nei myliu.

Vis tiek – ar uodė, ar undinė –
Ta zvimbja, o ana – dainuos
Kaip sirena Ramiajam vandenyne!
Undinė, bet be uodegos.
Bet visa tai juk nesvarbu,
Nes tau vienintelei kalbu,
Kad negaliu rašyt peiliu,
Nes noriu gyvas grįžt namo...

Aš nežinau, kas tai yra tėvynė.
Aš nežinau, ar myli tu mane.
Gal būna meilė paskutinė,
Jei pirmutinę – jau pamynė?
O kraują išlakė kaip vyną –
Jau ne uodai ir ne undinės,
Bet amazonės ir vampyrai...
Tačiau aš gyvas tavo sapnuose!

Plaukiantis skausmas

Kai žaizdos sugyja, vis tiek lieka randai...
Jie skauda, kai pradeda lyti lietus.
Ir upė patvinsta, mes stovim ant kranto
Ir žiūrim, kaip skausmas praplaukia pro mus...

JURGIS VININGAS

Iriasi varnos prieš vėją viršum
plevėsuojančios upės – užuolaidos,
už kurios mes slepiamės –
gražūs, tarytum fotografuojami.

O gražiausi tada, kai kažkas atpažįsta
mus, jau seniai nebegyvus,
nupūtęs dulkes nuo fotoalbumo.

Šitą vakarą tiktų įrėmint, kame
lubinai pražysta mėlynai mirtinai
ir dangus atrajoja debesis tarsi
Ksanto vandenys Trojos herojus.

Šitą vakarą tiktų įrėmint. Smėlio
krantą kramto seilėta banga, primindama
apie tai, kaip mus alkis skandina ir kaip
kitam krante, kurio nematyti, gražu,
rūksta pirtys, Sibelijus skamba.

Mūsų vakaro skliautas aptemsta ir lyg
smokingas juodas ant mėnulio kabliuko
pakimba. Ir jei visata, kaip mums bando
įrodyti, iš tiesų tėra ankšta ir
dulkėta drabužių spinta, nepamiršk
sulaikyti kvėpavimo išvydęs
angelo veidą pro durų plyšį.

Vėsta vakaras tarsi mirusio kūnas,
kažką kalbi balsu savo, bet ne savo maniera,
sminga sniegė į kalvą lyg adatos į pagalvėlę,
minga daiktai, mes juos liečiam kaip pirmąjį kartą.
Užrakinam duris, murma žvakė ant stalo žodžiais,
kurių neišstartum. Uždarai langines ir naktis nustoja mirties,
ir naktis nustoja mirties ir gyvybės.

Apie santykius

Štai sutinkate žmogų
ir nežinote, ką jam sakyti.
Ne iš drovumo ar sumišimo, –
paprasčiausiai nieko nesugalvojate,
o naudoti klišes – nesinori.

Visai kitaip sutikus, pavyzdžiui, medį
ar akmenį šalikelėj.
Jiems galite netarti nė žodžio, nejausdami
jokio mizantropinio nesmagumo, ir ši tylą
jau reikš flirtą, diskusiją
apie orą, madas ir valdžią ar net
taikų dialektinį disputą.
Arba – jiems galite deklamuoti eiles,
be jokių pristatymų,
nuo vidurio ar tikrai nuotrupas.

Jūsų sutiktasis, taip sakant, žmogus tokį elgesį
tikriausiai suprastų kaip įžeidimą, gal net
palaikytų jus pamišėliu.
Tuo tarpu, pavyzdžiui, medis ar
akmuo šalikelėj niekada
neišsižeistų ir neišvadintų bepročiu.
Jų požiūris į pasaulį, taipgi į jus – beribis.
Jų požiūris beribis vien jau todėl, kad jie laisvi
nuo bet kokios žiūros apskritai.

Kaip gražu būtų, jei pasilikę vieni su mylimu žmogumi
elgtumėmės taip, lyg būtumėm, pavyzdžiui,
medis ar akmuo šalikelėj.